Ion Mihai Cantacuzino

O VIAŢĂ ÎN ROMÂNIA

De la „Belle Époque“ la Republica Populară 1899-1960

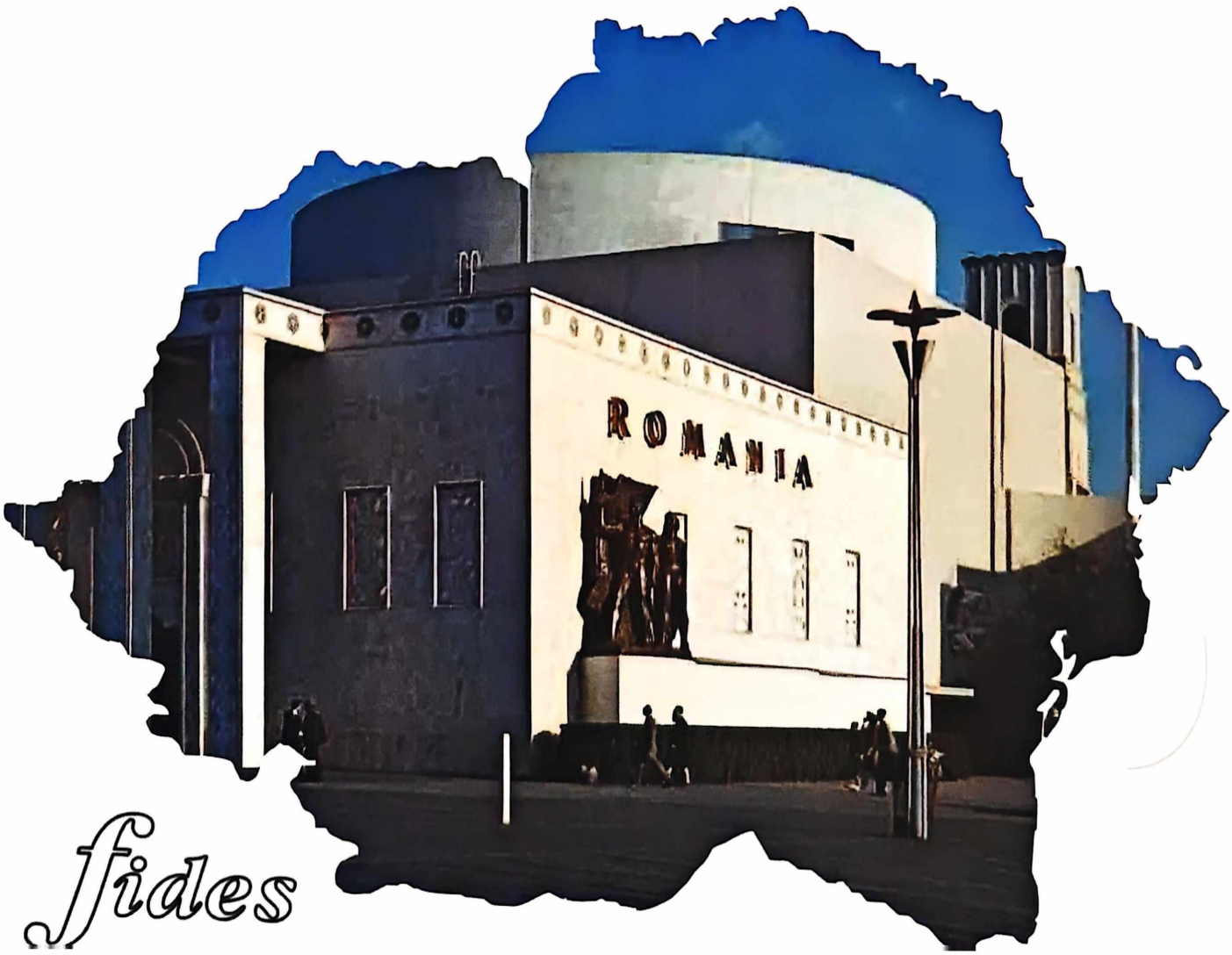

fides

Ion Mihai Cantacuzino

O VIAŢĂ ÎN ROMÂNIA

De la „Belle Époque“ la Republica Populară. 1899-1960.

Traducere din limba franceză
de Petruţa Spânu

Cuvînt înainte

Deşi purtăm acelaşi nume, eroul acestei poveşti, George Matei Cantacuzino nu este una dintre rudele noastre apropiate.*

Strămoşul nostru comun, Pârvu, a murit în 1692, probabil victimă a ciumei, în timp ce ridica în Oltenia mănăstirea Hurezu pentru vărul său primar Constantin Brâncoveanu, care domnea atunci în Ţara Românească. Datorită ocupaţiei sale de ispravnic, găsim portretul în picioare al lui Pârvu Cantacuzino pe fresca zidului dinspre nord, înăuntrul acestei minunate mănăstiri. Este strămoşul comun al majorităţii Cantacuzinilor care trăiesc acum în Occident.

Familia lui Georges s-a despărţit de ceilalţi Cantacuzini din Ţara Românească atunci cînd un nepot al lui Pârvu a trebuit să se însoare cu o domnişoară Cantacuzino (sic) *din Moldova, întemeindu-i astfel acolo pe strămoşii lui Georges.*

Această cronică a vieţii lui G. M. Cantacuzino în secolul al XX-lea continuă cartea O mie de ani în Balcani, *cronică a aceleiaşi familii în cursul celui de al doilea mileniu al erei creştine. Este într-un cuvînt mărirea la microscop a Istoriei, avînd ca obiect şaizeci de ani din viaţa unui singur personaj principal, mort acum exact cincizeci de ani.*

Dar ce personaj! Ce viaţă!

Gif-sur-Yvette, noiembrie 2010

---

* După datele din actul de naştere şi din cel de deces, Gheorghe-Matei Cantacuzino s-a născut la Viena, la 11/23 mai 1899. Familia, rudele, prietenii şi cunoscuţii îi spuneau Georges, pronunţat Jorj, ca în franceză.

PRIMA PARTE

Pe vremea Republicii Populare

Cuprins

Cuvînt înainte 5

PRIMA PARTE. Pe vremea Republicii Populare 7

I – Înghiţit de gulagul românesc 9

Şah şi mat 9
Închisoarea de sub pămînt: „Fortul nr. 13 Jilava“ 10
„Zarca“ închisorii principale de la Aiud 14
Lupta pentru putere într-o ţară înfometată 19
La Canalul Dunăre-Marea Neagră 22
Din nou Aiud 25
Gheorghiu-Dej îşi elimină concurenţii 26
Încă o dată Aiud, încercare de evadare 27
Simulacru de eliberare: întoarcerea la Piteşti 31
Nicolschi la Piteşti 32

II – Moldova, tot ceea ce iubesc eu! 37

Georges în funcţie la Monumentele istorice din Moldova 37
Accidentul... în tradiţia poştalionului moldovalah 39
Scrisorile către Simon sau memoria mortului viu 41
Zestrea Mariei-Lyse 48
Veşti din România... unde lipseşte totul 50
Georges îşi pierde mama apoi serviciul 55
Familia engleză înfloreşte 61

III – Cîntecul lebedei 65

„Un lung şir de lucrări maiestuoase şi de mare amploare“ 65

PARTEA A DOUA. Pe vremea celor patru regi 79

IV – *La Belle Époque* 81

Viena, vremuri şi figuri de demult 81
Moldova patriarhală 83

V – Aerul bun de la Montreux 87

Pensionatele de familie 87
La Belle Époque – sfîrşit 88
Bucureştii *„în auria lumină a fericirii"* 89
Bunica franţuzoaică 90
Liceul municipal 92
Georges descoperă iubirea pentru natură 93

VI – Primul război mondial în România 94

Neutralitatea imposibilă 94
Oraşul Bucureşti ocupat de nemţi 96
Georges pe frontul româno-rus din Carpaţi 96
Soldaţii ruşi dezertează şi se răzvrătesc 99
Diplomat la Petrograd: de la război la revoluţie 100
Armistiţiul din 1918 şi crearea României Mari în 1920 102

VII – Frumoasa viaţă de student 105

Beleartele şi Montparnasse 105
La palatul Mogoşoaia 107
Biroul de arhitectură din Bucureşti 111
Căsătoria cea frumoasă 113
Poet şi ghid al monumentelor româneşti 116

VIII – Anii de opulenţă în România 119

În centrul centrului Bucureştilor 119
Georges şi politica 121
Băileşti, fieful din Oltenia 123
1931: Intrarea Gărzii de Fier în parlament 125
„... între voinţa de a conclude şi teama de a mă limita..." 127
Marile călătorii: 1932-1935 128
Dărmăneşti, conacul din Carpaţi 133
Sfîrşitul trist al reginei Maria 138

Legenda „*țărișoarei cumsecade*“ 139
Urbanismul anilor '30 la București 143
Doamna din Veneția 146
Dictatura regală contra ascendenței legionare 148
Intelectualii... vehemenți 152
„Biserica miresei“ 155
Pavilionul românesc de la World Fair 157
Călătoria la New York 158
Întoarcerea în Europa, Italia, Brâncuși 163
Georges și copiii săi 166
Escaladarea violențelor 169
A doua călătorie în America 173
Georges se întoarce la apogeu... într-o Europă neliniștită 178
August 1939: călătoria la Berlin și München 181

IX – Izbucnește al doilea război mondial 184

23 august 1939: pactul germano-sovietic 185
1 septembrie 1939: Germania atacă Polonia prin vest 186
17 septembrie 1939: U.R.S.S. atacă la est, polonezii fug spre sud 189
Răzbunări în lanț: hecatombă în România 191
Doi ani de imposibilă neutralitate românească... ca în 1914 193
Curier diplomatic la Londra 200
Lupta pentru petrolul românesc 201

X – Îngrozitorul an 1940 205

Despărțirea de la Timișoara 205
Miza: Dunărea de Jos 207
Misiuni în Italia... în Germania 208
Prăbușirea Franței 213
Atacată de U.R.S.S., România se refugiază la Hitler 216
Carol al II-lea alungat, în folosul lui Antonescu, leal lui Hitler 221
Cutremurul de pământ din noiembrie 1940 la București 224
La răcoare în cele trei luni de putere legionară 230
Georges dezvinovățit... după patru ani 238

XI – Corespondent de război în U.R.S.S. 242

Georges mobilizat în Moldova. Masacrul de la Fântâna Albă 242
Din Basarabia în Transnistria... pînă la Odesa 248
Georges se întoarce în țară cu Armata a IV-a 252

Ocuparea Odesei 253
Anglia declară război României şi Finlandei 255
Constantin Brâncoveanu devine cumnatul lui Georges 256
Copiii înfloresc în Anglia... sub bombe 259
Bucureştii în 1942: liniştea de dinaintea furtunii 260
Din Crimeea în Kuban şi pe valea Donului, la Stalingrad 262
Bătălia de la Stalingrad: de la 19 noiembrie 1942 la 2 februarie 1943... 265
Deasupra Crimeii 268
Peninsula Taman 269
Război pe dealurile din Kuban 270
Pe frontul din Kuban la Krîmskaia 270
Cu maşina de la Anapa la Novorosiisk şi înapoi 271
Vara lui 1943, Georges este demobilizat. Începutul refluxului 273

XII – România de la belşug la mizerie 275

1944, anul îngrozitor... plin de speranţă 277
Covor de bombe americane pe deasupra Bucureştilor 277
Răsturnare de alianţe de ultimă oră 281
Şaizeci de ore de bombardamente germane deasupra Bucureştilor 281
Se poate şi mai rău: Armata roşie la Bucureşti 283
1945: anul în care Stalin triumfă 290
1946: lovitura de stat permanentă 295
Comuniştii, ultraminoritari, cîştigă alegerile 304

XIII – 1947: anul scandalos 307

De la tratatul de pace la România-închisoare 307
România refuză planul Marshall 310
Poliţia politică se interesează îndeaproape de Georges 314
Reforma monetară îi ruinează pe români 315
Ultimul Crăciun la Mogoşoaia 317
Opoziţia întemniţată, regele Mihai alungat din ţară 320

XIV – Marea evadare 322

Poliţia politică se grăbeşte, Georges arestat de două ori 322
Măreaţa escapadă 325

PARTEA A TREIA. Epilog 333

XV – „... *Căci cenuşa mea va fi mai caldă decît viaţa lor*“ 335

MULŢUMIRI 339

Tabel genealogic 340

fides

Colecţia EIDOS

1. Vasile Mihăescu – *Mustăţile lui Demiurgos. Demiurgos's Moustaches*
2. Miriam Muşat – *Iată de ce*
3. Nicolae Ionel – *Flori de Cireş*
4. Teofana Botoşineanu – *Şi eu Te-am răstignit*
5. Virgil Poiană – *Catehism transilvan*
6. Nicolae Ionel – *Haiku*
7. Florin Ţupu – *Robia cuvîntului*
8. Nicolae Ionel – *Dor din dor*
9. Nicolae Ionel – *Rugăciune*
10. Adrian Voica – *Hanul cuvintelor*
11. Emilian Marcu – *Scoica sonoră*
12. Florin Ţupu – *Catapeteasma interogaţiei*
13. Nicolae Ionel – *Cîntece de leagăn*
14. Mihail Eminescu – *Poesii. Poèmes*
15. Laura Ciobanu – *Este vorba de tine*
16. Nicolae Ionel – *Cît îi ceru şi lumea*
17. *** – *Psalmii*
18. Florin Ţupu – *Jertfa eutimică*
19. Dorin Popa – *Cînd o femeie vine către tine*
20. Dorin Popa – *For ever for never*
21. *** – *Harmony – Anthology of the 3rd World Congress of Poets for Poetry Research and Recitation, Iaşi, 2001*
22. Nicolae Ionel – *Marginea singurătăţii*
23. Bluma Finkelstein – *Faleza timpului*
24. Lucien Noullez – *Poezii*
25. Horia V. Lefter – *Eu, el, ea şi noi. Moi, lui, elle et nous*
26. Mariana Zavati Gardner – *Şoapte. Antologie de poezii*
27. *** – *De Dragobete. Antologie studenţească de poezie de dragoste*
28. Ionuţ Caragea – *Omul din cutia neagră*
29. Ionuţ Caragea – *33 bis*
30. Ionuţ Caragea – *Analfabetism literar*
31. Viorel Zegheru – *Eclosions. Ecloziuni*
32. Nicolai Ciobanu – *Poezii*
33. Ionuţ Caragea – *Dicţionarul suferinţei*
34. Ionuţ Caragea – *Negru Sacerdot*
35. Vanda Steliana Florea – *Catapeteasma luminii*
36. Ionuţ Caragea – *Absenţa a ceea ce suntem*

37. Nicolai Ciobanu – *Toamnă*
38. Ionuţ Caragea – *Déconnecté*
39. Henri Meschonnic – *Poeme. Antologie 1972-2005*
40. Ionuţ Caragea – *Guru amnezic*
41. Ionuţ Caragea – *Poezii de dragoste. Antologie*
42. Ionuţ Caragea – *Dicţionarul suferinţei* (vol. II)
43. Gabriel Petru Băeţan – *Iluzii în ambalaje de carne*
44. Ionuţ Caragea – *Suflet zilier*
45. Ionuţ Caragea – *Întreita suferinţă*
46. Ionuţ Caragea – *Patria la care mă întorc*
47. Marie-Thérèse Doridot, Stanislaw Wilkon – *Emotions*

Colecţia EUROPA

1. Dan Lucinescu – *Prin Europa. Din Scandinavia la Pontul Euxin.*
2 3. Nicolae Suţu – *Amintiri de călătorie. 1839-1847*
4. Nikolai Vranghel – *Memorii. 1847-1920*
5. Charles Joseph de Ligne – *Fragmente*
6. Nicolas de Bonnefons – *Deliciile de la ţară. În care se arată cum trebuie preparate, ca să ne fie de folos, tot ce creşte pe pământ şi în apă. Dedicată doamnelor gospodine*
7. Bluma Finkelstein – *Fetiţa din grădină*

Colecţia LITTERATUS

1. Constantin N. Străchinaru – *Spre mai multă Lumină*
2. Petruţa Spânu – *Prozatori belgieni*
3. Constantin N. Străchinaru – *Mihai Eminescu şi Gustavo Adolfo Bécquer*
4. Magda Ciopraga – *Marguerite Yourcenar, de la morale à l'écriture*
5. Lucia Cifor – *Mihai Eminescu prin cîteva cuvinte cheie*
6. Corina Dimitriu – *Le Poème. Lectures analytiques*
7. Gabriela Gavril – *Cercul literar de la Sibiu*
8. Jacques De Decker – *Cartea cărţilor belgiene*
9. Maria I. Grigoriu – *Exercices de lecture*
10. Henri Meschonnic – *Utopia despre evreu*
11. Maria I. Grigoriu – *Poétique de la tragédie*
12. Jacques De Decker – *Filozofii amatori*
13. Nicoleta Popa Blanariu – *Când gestul rupe tăcerea. Dansul şi paradigmele comunicării*
14. Carmen-Maria Bolocan – *Sfintele Evanghelii. Modele didactice*
15. Maricela Strungariu – *Michel Leiris – Discours autobiographique et connexions culturelles*

16. Ionuţ Caragea – *Literatura virtuală şi Curentul Generaţiei Google. Dialog la masa verde*
17. Ionuţ Caragea – *Esenţe lirice. Cronici literare 2007-2011*
18. Patrice Pavis – *Dicţionar de teatru*

Colecţia MYSTERIUM

1. Florin Gheorghiţă – *Straniile inteligenţe invizibile*
2. Florin Gheorghiţă – *Comunicări cu cealaltă lume*
3. Ernest Schmitt – *Karma, cheie a destinului*
4. Ernest Schmitt – *Reîncarnarea, cheie a existenţei*
5. Constantin Luntraru – *Deryzor*
6. Constantin Luntraru – *A treia carte*

Colecţia PHANTASIA

1. Mihaela Lişman – *Fata din vis*
2. Eligiusz Wiarczyk – *Cruciuliţele şi alte povestiri*
3. Michel Lambert – *Ziua cea mare*
4. Marcel Pagnol – *Gloria tatălui meu. Amintiri din copilărie I*
5. Camille Lemonnier – *Un mascul*
6. Henri Cornélus – *Poveştile junglei*
7. Nathalie Gassel – *Eros androgin*
8. Jean-Luc Outers – *Corp de meseriaşi*
9. Michel Lambert – *Sfîrşitul filmărilor*
10. André Sempoux – *Torquato, prietenul din alte vremuri*
11. Bernard Tirtiaux – *Aubertin d'Avalon*
12. Jean Jauniaux – *Marea @rcă*
13. Jacques De Decker – *Nu ai văzut nimic la Waterloo*
14. Michel Lambert – *Casa pictorului*
15. Jean-Luc Outers – *Ora de vară*
16. Rose Marie François – *Zgura*
17. Jean Jauniaux – *Cuvintele lui Maud*
18. Henri Cornélus – *Miadoux*
19. Jacques De Decker, Paul Emond – *Povestiri cu tablouri. Suzanne şi mărul. Avraam şi femeia adulteră*
20. Jacqueline Harpman – *Lucarna*
21. Christian Libens – *Pădurea lui Apollinaire*
22. Maurice Carême – *Castelul de pe mare. Povestiri inedite. Povestiri insolite*
23. Luc Zana – *La Malle de l'Ingénieur. Une aventure inédite de Sherlock Holmes*
24. Marcel Pagnol – *Castelul mamei mele. Amintiri din copilărie II*

25. Jacques De Decker – *Parade amoroase*
26. Paul Emond – *Peisaj cu bărbat gol în zăpadă*
27. Paul Emond – *Vizita plenipotenţiarului cultural la bazilica de pe colină*
28. Jean-Luc Wauthier – *Libertăţi supravegheate*
29. Alain van Crugten – *Persoane deplasate*
30. Maurice Carême – *Le Château sur la mer. Contes fantastiques. Contes insolites*
31. Paul Emond – *Tête-à-tête*
32. Maurice Carême – *Bila de sticlă*
33. Camille Lemonnier – *Cornul de vînătoare*
34. Dominique Rolin – *Copiii rătăciţi*
35. Jean-Luc Outers – *Voiajul lui Luca*
36. Jean-Jacques Rousseau – *Julie sau Noua Eloiză* (I, II, III)
37. Snowdon King – *Uezen şi alte povestiri* (vol. I)
38. Marie-Thérèse Doridot – *Andejei, l'enfant de Tarigrad*
39. Jacqueline Harpman – *Orlanda*
40. Joana Klara Teske – *Elefănţica mov*
41. Snowdon King – *Conştiinţa lui Uezen* (vol. II)
42. Béatrix Beck – *Léon Morin, preot*
43. Camille Lemonnier – *Bărbatul îndrăgostit*
44. Eugène van Bemmel – *Memoriile ultimului călugăr al abaţiei din Villers*
45. Marcel Pagnol – *Apa de pe coline. Jean al Florettei* (I)
46. Marcel Pagnol – *Apa de pe coline. Manon a Izvoarelor* (II)
47. Snowdon King – *Uezen. Echilibrul lumilor* (vol. III)
48. Jean-Jacques Rousseau – *Julie sau Noua Eloiză* (IV, V, VI)
49. Edouard Rod – *Sensul vieţii*
50. Edouard Rod – *Scene din viaţa cosmopolită*

Colecţia PSIHOLOGIE

1. Tudor Mitasov, Inge Jose Smelik – *Autismul. Sexualitate ciudată, controlabilă*
2. Diana Seach – *Jocul interactiv pentru copii cu autism*
3. Éric Willaye, Ghislain Magerotte – *Evaluare şi intervenţie în cazuri de deficienţă intelectuală şi/ sau autism*

Colecţia RESTITUTIO

1. Platon Chirnoagă – *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei sovietice*
2. Radu Constantinescu – *100 de istorioare cu istoricii „Epocii de aur"*
3. Dan Lucinescu – *Jertfa (1944-1963)*
4. Dan Lucinescu – *Lupta (1941-1944)*

5. Dan Lucinescu – *Voievodul (Mihai Viteazul)*
6. Dan Lucinescu – *Spre Război (1939-1941)*
7. Dan Lucinescu – *Întoarcerea din neguri (1963-1987)*
8. Pamfil Şeicaru – *Adevărul trebuie amintit. Politica României. 1933-1944*
9. Victor Stoica – *Memorii. Petre Ţuţea la verticală*
10. Carmen Sylva – *Les pensées d'une Reine*
11. Victor Stoica – *Prizonier la „aliaţi"*
12. Pamfil Şeicaru – *Construcţii pe nisip. Politica aistorică*
13. Ion Negru – *Războiul din umbră*
14. Dan Lucinescu – *Ştefan cel Mare şi Sfînt*
15. Nicolae Tomescu – *Politica externă a României întregite*
16. Carmen Sylva – *Les pensées d'une reine. Cugetările unei regine*
17. Gabriel Asandului – *A.C. Cuza. Politică şi cultură*
18. George Tăutan-Cermeianu – *Ţepeş Vodă*
19. Ion Mihai Cantacuzino – *O viaţă în România. De la „Belle Époque" la Republica Populară. 1899-1960*

Colecţia SPIRITUS

1. Lev Şestov – *Extazele lui Plotin*
2. Dmitri Merejkovski – *Gogol şi diavolul*
3. Nicolae Ionel – *Rugăciune*
4. Dmitri Merejkovski – *Rusia bolnavă*
5. Dmitri Merejkovski – *Evanghelia necunoscută*
6. Anton I. Adămuţ – *Literatură şi filosofie creştină*
7. *** *Ars moriendi. Cartea creştină a morţilor*
8. Silviu Lupaşcu – *Sacrificiu şi Teocraţie.*
9. Pr. Petre Semen – *Icoana în Biblie*
10. Silviu Lupaşcu – *Sfinţi ascunşi. Călăuzitori de măgari*
11. Bluma Finkelstein – *Moştenirea Babelului. Elogiu diversităţii*
12. Oliver – *Prima luptă*
13. Ionuţ Caragea – *Gîndul meu. Cum am devenit Poet*

Colecţia ŞTIINŢE EXACTE

1. Ana Grama, Maria Filip – *Medii de programare*
2. Wolfgang Pfeifer, Romeo Ciobanu – *Grundlagen der industriellen Diagnose. Theorie und Praxis*
3. Romeo Ciobanu, Christina Schreiner – *Calitatea în industrie şi servicii. De la definire la tehnici moderne de asigurare*
4. Elena Scorţanu – *Polimeri parabanici. Domenii de utilizare*

Cuvînt înainte

Deşi purtăm acelaşi nume, eroul acestei poveşti, George Matei Cantacuzino nu este una dintre rudele noastre apropiate.*

Strămoşul nostru comun, Pârvu, a murit în 1692, probabil victimă a ciumei, în timp ce ridica în Oltenia mănăstirea Hurezu pentru vărul său primar Constantin Brâncoveanu, care domnea atunci în Ţara Românească. Datorită ocupaţiei sale de ispravnic, găsim portretul în picioare al lui Pârvu Cantacuzino pe fresca zidului dinspre nord, înăuntrul acestei minunate mănăstiri. Este strămoşul comun al majorităţii Cantacuzinilor care trăiesc acum în Occident.

Familia lui Georges s-a despărţit de ceilalţi Cantacuzini din Ţara Românească atunci cînd un nepot al lui Pârvu a trebuit să se însoare cu o domnişoară Cantacuzino (sic) *din Moldova, întemeindu-i astfel acolo pe strămoşii lui Georges.*

Această cronică a vieţii lui G. M. Cantacuzino în secolul al XX-lea continuă cartea O mie de ani în Balcani, *cronică a aceleiaşi familii în cursul celui de al doilea mileniu al erei creştine. Este într-un cuvînt mărirea la microscop a Istoriei, avînd ca obiect şaizeci de ani din viaţa unui singur personaj principal, mort acum exact cincizeci de ani.*

Dar ce personaj! Ce viaţă!

Gif-sur-Yvette, noiembrie 2010

---

* După datele din actul de naştere şi din cel de deces, Gheorghe-Matei Cantacuzino s-a născut la Viena, la 11/23 mai 1899. Familia, rudele, prietenii şi cunoscuţii îi spuneau Georges, pronunţat Jorj, ca în franceză.

I
Înghiţit de gulagul românesc

Şah şi mat

Dosarul 29929, nr. 7561[1]
Bucureşti, 03.05.1948
Către Ministerul Afacerilor Străine

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că Direcţiunea Generală a Siguranţei Statului urmărea de mai mult timp pe individul G. M. Cantacuzino [...] *pentru acţiuni duşmănoase îndreptate împotriva Siguranţei de Stat.*

Susnumitul a încercat la sfîrşitul lunii martie a. c. să părăsească fraudulos ţara prin punctul Agigea, la bordul unei bărci cu motor, împreună cu un grup. Această tentativă fiind dejucată şi grupul arestat, [G.M.C.] *a fugit şi, după o scurtă peregrinare prin ţară, s-a prezentat la vila Bibescu de la Posada-Prahova, închiriată Legaţiunii Franceze din România.*

Aci s-a ascuns, cu ştiinţa şi asentimentul intendentului vilei, Barbu Ilie, şi a unui paznic. Organele de Siguranţă, fiind în urmărirea lui, l-au văzut intrînd în vilă, ceea ce le-a determinat să solicite aprobarea dlui Ministru al Franţei în România (recunoscut în urma afirmaţiilor intendentului, a unui şofer al Legaţiei şi a prezentării sale), care se găsea acolo, pentru a proceda la o descindere [sic]. *Acest lucru fiind aprobat, numitul G. M. Cantacuzino a fost găsit în pod, acoperit cu perne şi purtînd barbă lăsată să crească de cînd se ştia urmărit, ceea ce denotă că cei cari l-au ascuns au făcut-o cunoscînd situaţia sa.*

Faţă de cele de mai sus, vă rog să binevoiţi a dispune să se facă comunicările necesare, cunoscînd că este al doilea caz cînd cetăţeni francezi sau salariaţi ai Legaţiunii Franceze din România ascund unele persoane urmărite pentru acţiuni

---

1 În pofida mai multor cereri directe la C.N.S.A.S. (Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii) ori prin relaţii, familia n-a putut niciodată ajunge la dosarul întocmit de Securitate de-a lungul anilor pentru G. M. Cantacuzino. Acest acces, la faţa locului, la dosarul G.M.C., a putut fi obţinut, în schimbul unei sume destul de ridicate (statutară) de un arhitect doctorand german care şi-a susţinut teza la Stuttgart în Germania, Dan Teodorovici, *G. M. Cantacuzino (1899-1960): Dialog zwichen Tradition und Moderne*, Universitatea din Stuttgart, Facultatea de Arhitectură şi Urbanism, 2010. Domnul Teodorovici şi-a pus cu amabilitate notiţele de consultare la faţa locului a dosarului de Securitate la dispoziţia familiei lui G. M. Cantacuzino care ni le-a transmis.

contra Siguranţei de Stat, primul caz fiind acela de la Institutul de Bizantinologie [2]. [semnat] *Ministru Jianu Marin*

Nu se prea ştie cum au reuşit agenţii care depindeau de Jianu Marin [3] să-l găsească pe Georges în acel conac ascuns în contraforturile Carpaţilor şi închiriat unor diplomaţi...

Arhivele diplomatice franceze pe care le-am consultat nu păstrează nici o urmă. După unii, fiul administratorului a fost cel care l-a denunţat; după alţii, cizmarul căruia i s-a dat să repare încălţămintea lui Georges; potrivit raportului Siguranţei, pîndarii care supravegheau acea reşedinţă diplomatică au văzut strecurîndu-se un necunoscut pe proprietate... Oricum, Georges a fost prins la 26 aprilie 1948 într-un pod, ascuns sub lîna oilor recent tunse şi dus într-un taxi (*sic*) pînă la Ploieşti, cel mai apropiat oraş mare care are o închisoare.

Tatăl său, Nino, a murit în acea noapte la spital, lăsîndu-şi soţia Marcela, în vîrstă de 73 de ani şi fără mijloace de trai, cu un fiu în închisoare şi cu celălalt schilodit pe viaţă.

Începînd din acea zi, G. M. Cantacuzino a fost împins pentru mulţi ani în *noaptea şi ceaţa* gulagului românesc.

Închisoarea de sub pămînt: „Fortul nr. 13 Jilava"

La început l-au dus pe Georges la Jilava, în aşteptarea unui proces.

În româneşte Jilava înseamnă umedă [4]. Acea închisoare din sud-vestul Bucureştilor este unul dintre cele optsprezece forturi construite de Carol I la sfîrşitul secolului al XIX-lea pentru apărarea oraşului. Acest „Fort nr. 13 Jilava" este pe jumătate îngropat, iar acoperişul său era încă acoperit cu pămînt pe vremea cînd Georges a fost închis acolo. A devenit închisoare începînd din 1907, cu ocazia marii răscoale ţărăneşti.

„Viaţa închisorii se desfăşura într-un imensă gaură, un fel de carieră " [5].

„Cînd, abia tîrîndu-ne paşii, am început să coborîm pe drumul în pantă ce te ducea sub nivelul pămîntului, spre poarta Fortului, nu bănuiam către ce ne îndreptam... ce ne aşteaptă.

2 Vezi în nota 789 din capitolul XIII cum România comunistă a alungat o bibliotecă unică.

3 După o copilărie tristă în Oltenia cu Teohari Georgescu, Marin Jianu devine ajustor la Căile Ferate Române. Informator după 1945, devine la 2 aprilie 1948 ministru adjunct al prietenului său, ministrul de Interne. După dizgraţia sa în 1952, acest petrecăreţ şi furnizor de plăceri pentru cei puternici a fost făcut răspunzător de situaţia îngrozitoare a închisorilor româneşti şi, mai ales, de aceea de la Piteşti. O pagină întreagă de biografie îi este consacrată de Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a securităţii în documente, 1949-1989*, Iaşi, Editura Polirom, 2002, pp. 558-559.

4 Din bulgăresc *jilav*.

5 Oana Orlea (Maria-Ioana Cantacuzino), *Les années volées dans le goulag roumain à 16 ans* [*Anii furaţi în gulagul românesc la 16 ani*], Paris, Éditions du Seuil, 1992, p. 41; titlul versiunii în limba română este *Ia-ţi boarfele şi mişcă!* Bucureşti, Editura Compania, 2008.

Am fost treziţi la realitate de un grup de şoc al brutelor în uniformă albastru-spălăcit. Erau gardienii temutei Jilave. Ploaia de lovituri date aşa, din senin, nu mai contenea... Cădeam, ne ridicam, iar cădeam... Gardianul-şef Ivănică, celebra bestie cunoscută de-acum în toată lumea, lovea cu bîta în toate părţile, strigînd către noi ca un apucat: « Ăsta-i botezul, bandiţilor! Să ştiţi şi voi că aici este Jilava! Aici vă rămîn oasele! »

Cu aceste vorbe am fost introduşi pe Poarta nr. 1. A urmat cea mai turbată percheziţie. Rupeau, descoseau, confiscau şi din cînd în cînd ne « mai dădeau » şi cîte o lovitură de cizmă. Eram dezbrăcaţi la pielea goală. Între timp ni se întocmeau şi actele de încarcerare.

În sfîrşit, plini de vînătăi, abia îmbrăcaţi, ne-au trecut prin Poarta nr. 2 şi ne-au aruncat într-o hrubă lungă [6]*, undeva sub pămînt, lovindu-ne. De cum am intrat ne-a lovit un miros de closet împuţit* [7]*. La lumina palidă a celor două becuri care atîrnau din plafon, am zărit feţele pămîntii ale locatarilor acestei hrube... Păreau nişte umbre!*" [8]

Este exact ce trebuie să fi suportat Georges în timpul detenţiei sale la Jilava... N-a vorbit niciodată despre asta, neavînd dreptul s-o facă...

Cît timp a rămas acolo? Probabil mai puţin de un an după diverse deducţii. Şi-a avut *procesul* la sfîrşitul anului 1948. N-a fost condamnat că a vrut să fugă din ţară, fiindcă legea nu permitea acest lucru. A fost condamnat, după modelul stalinist, pentru fapte pe care nu le-a săvîrşit, toate născocite: i-au legat cazul de periferia unei poveşti de rezistenţă şi de spionaj. Găsim astfel în dosarul de la

6 Grigore Caraza, *Aiud însîngerat*, Bucureşti, Editura Vremea XXI, 2004, cap. III „Infernul lui Dante". Ediţie electronică: http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/gcaraza/aiud/ *„Într-un salon de 30-35 de locuri, erau înghesuiţi 150, 180 şi chiar 200 de condamnaţi. Oamenii stăteau în şezut, ocupînd fiecare centimetru pătrat, dormind chiar şi pe sub paturi. Pereţii erau groşi de 2 metri, ferestrele aveau obloanele bătute în cuie, iar paturile de fier erau suprapuse pe patru rînduri. Din cauza căldurii care se făcea acolo, deţinuţii stăteau în pielea goală, uzi de transpiraţie, leşinau foarte des, iar cei bolnavi de inimă treceau ca fulgeraţi pe lumea cealaltă."* (p. 24)

7 *„În cameră era un butoi metalic, de circa 200 litri, fără capac, unde bieţii de noi, urcaţi pe un postament, ne făceam nevoile, rînd pe rînd, înfruntînd jena faţă de ceilalţi. Nu ni se dădea hîrtie igienică sau ziare de teamă să nu le folosim la scrierea unor mesaje. Mirosurile pestilenţiale deveneau insuportabile, mai ales vara, iar tineta era evacuată la 2-3 zile."* (*loc. cit.*)

8 Constantin Ticu Dumitrescu, *Mărturie şi document*, vol. I, partea I, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 162. Arestat în toamna anului 1949, studentul Ticu Dumitrescu (1928-2008) a urmat practic acelaşi drum de deţinut ca Georges. Cu 30 de ani mai mic ca Georges, acesta a trăit destul de mult ca să devină senator, renumit pentru legile sale, menite să dezvăluie uneltirile Securităţii şi ca să-şi poată lăsa mărturia completă, sprijinită pe documente, în 6 volume in quarto asupra celor 15 ani de detenţie. A murit la 80 de ani, în momentul în care apărea al şaselea şi ultimul său volum de mărturii. N-a putut să facă să fie votată legea *lustraţiei* care viza să limiteze ajungerea la funcţiile oficiale ale României a persoanelor care au aparţinut structurilor de conducere ori de reprimare ale aparatului comunist; ceea ce face că tot ei ocupă o situaţie avantajoasă; rezultatul direct este emigrarea definitivă, începînd din 1990, a *milioane* de români.

Securitate al lui Georges, în fişele personale, scrise cu mulţi ani după condamnare:

„08/ 06/ 1953

Fişă personală

În anul 1948 a fost condamnat de Tribunalul Militar Bucureşti la 5 ani închisoare corecţională pentru întreprinderea de acţiuni în favoarea unei organizaţii de tip fascist [sic]. *Astfel, a înlesnit lui Tobă Ion, conducătorul unei organizaţii subversive, să facă legătura cu Jadwin, membru în misiunea americană în mai multe rînduri* [...]."

„Dosarul individual 664. Strict secret. 29/ 01/ 1957

[...] *În anul 1946 a făcut legătura fostului maior Tobă Ion cu colonelul Jadwin de la Misiunea americană, în scopul formării unei organizaţii formată din deblocaţi, din elemente paraşutate de nemţi, din diferite elemente din armată, din rîndul celor rămaşi la Tirol şi alte elemente care să acţioneze în direcţia teroristă, cerînd în acelaşi timp să fie sprijiniţi din afară cu arme şi muniţii."*

Colonelul C. C. Jadwin, membru al O.S.S. (*Office of Stategic Services*) a apărut în relaţiile Statelor Unite cu ţările Dunării de Jos, în principal în legătură cu Bulgaria [9]. De asemenea menţionat în „dosarul" lui Georges după ieşirea din închisoare, îl găsim pe comandantul Ion Tobă. Acest ofiţer român avea stilul cazacilor de odinioară. Era specialist în hold-up-uri. În 1943, în Crimeea, în fruntea celui de al IV-lea escadron de vînători călare, Tobă îi scotea pe partizanii sovietici din bîrlog. Răsturnarea alianţelor de la 23 august 1944 l-a aflat în Germania la un stagiu de vînători antitanc. După ce a continuat pînă în Tirol lupta împotriva înaintării sovietice, *hatmanul Tobă* s-a predat americanilor, iar în 1945 îl aflăm din nou în România unde era promovat locotenent-colonel. A fost imediat luat în primire de zbirii lui Nicolschi şi eliberat pentru a fi infiltrat într-un grup eteroclit de oponenţi ai regimului, nu după multă vreme arestaţi în primăvara anului 1948: industriaşi, universitari, un amiral, la care a fost adăugat

9 Fost ataşat militar al Statelor Unite în Bulgaria, colonelul C. C. Jadwin a fost trimis (cu alte două persoane) în Turcia, la sfîrşitul anului 1943 de către *Office of Strategic Services* din Washington, pentru a stabili un contact cu autorităţile bulgare. Guvernul Statelor Unite voia să-şi dea seama dacă Bulgaria poate să fie desprinsă din Axă şi adusă în tabăra Naţiunilor Unite. La Cairo au continuat negocieri discrete pînă în martie 1944, favorabile spionilor americani. (Raportul de sfîrşit de misiune din 23 martie 1944 al colonelului Jadwin către generalul Donovan, director al O.S.S. Document desecretizat, găsit pe internet.) Numai România a reuşit să se desprindă de Axă pentru a se uni cu Naţiunile Unite la 23 august 1944, însă aceasta n-a adus nici un avantaj. Numele colonelului Jadwin apare de asemenea în memoriile ambasadorului american de la Bucureşti, Burton Y. Berry, *Romanian Diaries* [*Agende româneşti*], 1944-1947, Iaşi, The Center for Romanian Studies, Oxford, Portland, 2000, pp. 137-138, cînd acest colonel intervine pe lîngă generalul Vinogradov – comandantul trupelor ruseşti din România – pentru a obţine viza de ieşire pentru diplomatul elveţian Paul Ritter şi pentru soţia sa (născută în Rusia).

Georges şi cumnatul său, Brâncoveanu. La procesul principal al celor o sută de persoane care a avut loc la sfîrşitul lunii octombrie 1948, Tobă a compromis majoritatea acuzaţilor, povestind că le-a stors diverse servicii şi mai ales bani, pentru *a ajuta rezistenţa românească*, pe cînd se pare că acţiunea sa a fost telecomandată de agentul sovietic Nicolschi [10].

Nu este deci imposibil, avînd în vedere statele de serviciu anterioare ale *hatmanului Tobă*, ca Georges să-l fi ajutat să contacteze cutare ori cutare american, ignorînd că era deja cercetat de un agent sovietic acţionînd în România... Răsplata lui Tobă pentru cooperarea în detrimentul compatrioţilor săi, a fost că sovieticii l-au invitat să-şi completeze educaţia în Siberia, unde şi-a petrecut peste douăzeci de ani în gulag; aceasta se numea *reeducare*.

Georges a avut aşadar dreptul, într-un proces anexat procesului principal şi care a avut loc la sfîrşitul anului 1948, la cinci ani de detenţie, pedeapsă uşoară faţă de toate crimele de care era învinuit – *organizaţie fascistă, terorism, arme şi muniţii*. Această pedeapsă, relativ „uşoară", arată că nu era vinovat decît că a încercat să fugă de regiunea sovietică în care se transformase România, pentru a se alătura familiei sale. Cumnata sa Marina ca şi fidela sa secretară Margareta Roman l-au putut zări cu ocazia procesului, în condiţii nedemne, căci România, care nu mai avea deja nimic dintr-o ţară civilizată, avea să se scufunde în atrocitate.

„Cînd l-au judecat în decembrie, am aflat din întîmplare" [11], îi scria Marina surorii sale din Anglia. *„Avea un avocat din oficiu, deci timorat. Am stat cinci zile de-a rîndul pe stradă de la şase dimineaţa (–16 grade), cu speranţa de a-l zări. L-am zărit abia ultima zi după şapte ore de aşteptare. Foarte slab. Am putut atunci să-i trimit haine şi mîncare. S-a bucurat mult cînd m-a văzut. I-am făcut semn să-şi ţină « bărbia sus », cum spun prietenii tăi şi mi-a făcut semn să nu am nici o grijă. A întrebat de voi şi am putut să-i strig că sunteţi bine.*

Am aflat apoi că s-a refăcut în urma pachetelor primite la proces."

De anul nou 1949 Georges a putut să scrie în sfîrşit o carte poştală singurei persoane necompromise din anturajul său, fidela sa secretară Margareta, *doamna din Calea Moşilor*, cum era numită în lumea bună din care nu făcea parte.

„Închisoarea Jilava. 31 decembrie 1948

Margareta dragă,

Am fost în acelaşi timp fericit şi trist să te zăresc măcar o clipă. Aş fi dorit să te îmbrăţişez. Sper că n-ai dus prea mari lipsuri de bani şi că Marinescu face ce l-am

10 Cicerone Ioniţoiu, *Genocidul din România*. Repere în procesul comunismului. Prăvălirea în barbarie. Mişcarea naţională de rezistenţă. Ediţie electronică: http://www. procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/rechizit.htm

11 Scrisoarea Marinei Brâncoveanu din Bucureşti, la 24 martie 1949, către sora sa Sanda Cantacuzino, soţia lui Georges din Anglia.

rugat. Îmi e un dor nespus de tine. Îţi urez un an mai bun decît cel care a trecut şi în cursul căruia ne vom revedea. Să ai grijă de sănătate. Să te ajute Dumnezeu. Te sărut lung cu multă dragoste."

S-a aflat astfel că Georges era la Jilava, unde Margareta a reuşit şi ca să-l zărească la „proces".

„Zarca" închisorii principale de la Aiud

În martie 1949 Marina a avut veşti despre deţinuţi [12].

„*Costi* [soţul său, tot în închisoare] *e la* Aiud. *Georges e la* Aiud. *Toată România este la Aiud, de la simbolul românismului în Ardeal* [Iuliu Maniu] *pînă la bietul Stan Păpuşă, trecînd prin toate clasele sociale şi toate valorile intelectuale.*

Am încercat să-l văd pe Costi. Nouă ore de rapid *care fluiera la toate virajele. Tot atît şi tot aşa la întoarcere prin alte regiuni altă linie. Am înghiţit insulte, dar nu l-am văzut. Ah! Dacă ar fi omorît pe cineva, atunci se putea! Omorul este doar un mic delict, cu o floare (roşie) la ureche!*"

Tîrgul Aiud, întemeiat de saşi în secolul al XIII-lea [13], este situat în centrul Transilvaniei, la poalele Munţilor Apuseni, la jumătatea distanţei în linie dreaptă de la Sibiu la Cluj. Penitenciarul Aiud datează de pe vremea împărătesei Maria Tereza a Austriei, iar primul deţinut, din 1786. În 1882 a fost adăugat un nou corp de clădire, numit zarcă (din maghiarul *zárka* = carceră). El serveşte la pedepsele cu izolarea totală în celule foarte mici. În 1892 o clădire mare cu trei etaje cuprinzînd 312 celule, *Celularul nou*, a completat acest ansamblu.

O descriere realistă a penitenciarului Aiud a fost făcută de Grigore Caraza, institutor stagiar în Carpaţii Moldovei. Pentru că a îndrăznit să spună în 1948 că găseşte creştinismul superior comunismului, şi-a petrecut cei mai frumoşi ani, de la 20 la 50, în puşcăriile comuniste, dintre care 18 la Aiud, pe care l-a putut astfel cunoaşte la perfecţie.

„De la închisorile şi securităţile din Bucureşti, în special Jilava – închisoare de triere, deţinuţii care trebuia să ajungă în alte penitenciare din ţară erau transportaţi

12 *Loc. cit.*

13 Saşii îl numeau Straßburg am Mieresch. (vezi Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. I, A-N, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1967, p. 28). Acum nu mai există practic saşi la Aiud. Buni meşteşugari, saşii, instalaţi în Transilvania din secolul al XII-lea au suferit mult, ca şi şvabii, instalaţi în Banat încă din secolul al XVIII-lea, din cauza celui de al doilea război mondial şi a urmărilor sale. Angajaţi în armata germană, supravieţuitorii frontului din Răsărit întorşi acasă au fost pe dată deportaţi în U.R.S.S. sau în lagărele din Bărăgan. Cele cîteva mii de nemţi din România care au supravieţuit la toate aceste persecuţii au putut în sfîrşit emigra în Germania în schimbul banilor, ca şi evreii, care au fost răscumpăraţi de Israel în anii '70. *„Petrolul, evreii şi germanii sînt mărfurile noastre cele mai importante la export"*, spunea Ceauşescu (Ion Pacepa, *Orizonturi roşii, amintirile unui general de securitate*, Bucureşti, Editura Venus, 1992, ediţie electronică: 70741450-orizonturi-rosii-pacepa.pdf).

în Gara de Nord. Acolo, undeva în capătul dinspre Basarabi, feriţi de ochii publicului, erau urcaţi în trenul care urma să-i ducă la destinaţia stabilită.

Pe 25 aprilie 1950, seara, şi noi am fost încărcaţi în duba-tren cu direcţia Aiud, unde am ajuns dimineaţa, pe la ora 10.30-11.00.

În gara Aiud, ne aştepta un număr mare de miliţieni. [...] *de la gară am mers pe jos. Înconjurat de numeroşi gardieni cu armele în mînă, convoiul nostru arăta trist şi dezolant. În faţă, erau doi soldaţi în termen, desculţi, descoperiţi şi atît de slăbiţi, încît abia îşi duceau bocceaua cu cele cîteva lucruri pe care le aveau. În afară de aceasta, aveau la picioare lanţuri grele de pedeapsă care sunau sinistru şi răscoleau praful pe drum. Cei doi* [...] *erau dintr-un lot dobrogean, avînd condamnare de muncă silnică pe viaţă şi, respectiv, 25 ani închisoare. În urma lor, veneau ceilalţi deţinuţi în ochii cărora se citea groaza ca şi cum, la capătul drumului, i-ar fi aşteptat plutonul de execuţie. Lumea se ferea de noi, intrînd în prăvălii sau dînd colţul străzii. Doar pe la geamuri, vedeam că se mişcă perdele apărînd cîte un cap de bătrîn sau tînăr din dosul lor. Îmi amintesc versurile lui Radu Gyr.* [...] [14]

Dacă deasupra Infernului lui Dante stătea scris: Lasciate ogni speranza voi ch'entrate! (Lăsaţi orice speranţă voi cei ce intraţi!), deasupra intrării în această temniţă scria Închisoarea Principală Aiud. [...]

Astfel, pavilionul Celular era o clădire în formă de T, cu patru nivele, fiecare avînd 78 de celule şi două saloane mari. În interiorul închisorii, mai era o închisoare numită Zarcă – o clădire cu parter şi etaj, totalizînd 70 de celule. [...]

Începînd din anul 1929, Zarca a fost declarată insalubră, dar nu s-a ţinut cont de acest fapt. Cînd am ajuns acolo, în 1950, pereţii Zărcii erau umezi pînă la înălţimea de 1-1,5 m şi pe alocuri mucegăiţi. Începînd din vara lui 1953, în Zarcă şi cele două secţii s-au montat peste geamuri obloane de culoare albastră, iar în Celular jaluzele din lemn, de aceeaşi culoare, aşa încît să nu putem vedea în curte. Doar printre crăpături, mai zăream un mic petic de cer înspre care ne îndreptam deseori privirile şi ne simţeam un pic mai liberi. Timp de peste 200 de ani, bieţii români au umplut aceste celule de aspră pedeapsă. Acolo au făcut osîndă cei mai mari oameni ai neamului românesc, profesori universitari, savanţi, foşti miniştri, oameni de cultură, politicieni şi tot acolo au murit 34 de generali vestiţi, eroi din ultimul război mondial. [...]

Am fost repartizat în celula 199, etaj II, pe aripa orientată înspre nord, avînd la oarecare depărtare Cheile Turzii. Într-un spaţiu cu o lungime de 4 m şi o lăţime de 2 m, în colţul din stînga se afla tineta de murdărie, iar în colţul din dreapta, vasul cu apă. Spre marea noastră bucurie, pe duşumeaua din scîndură de brad ne-am întins,

14 Radu Gyr, pseudonimul literar al lui Radu Demetrescu (1905-1975): poet care, fiind legionar, a făcut închisoare sub trei regimuri, dintre care numeroşi ani sub comunişti, cu lanţuri la picioare la Aiud.

de la geam spre uşă, 8 inşi. Drept saltea şi velinţă, aveam o pătură foarte veche, roasă şi ruptă. [...]

Masa care ni se dădea atingea între 600 şi 700 calorii zilnic [15]*, apa era raţionalizată – cam 32 linguri/ om, din care beam, spălam vasele şi ne spălam mîinile şi faţa. După puţin timp, abia ne mai puteam ridica, ţinîndu-ne anevoios de pereţi. Coapsele ne erau roase şi pline de puroi, iar muşchii se atrofiaseră, rămînînd doar pielea care ne mai acoperea oasele.*

Din datele furnizate de doctorul civil Ranca, medic al închisorii Aiud [...]*, din septembrie 1949 şi pînă la sfîrşitul lui august 1950, au murit de foame 625 de inşi care au fost duşi la Rîpa Robilor.* [...]

Pentru deţinuţii politici din Aiud, anul 1950 a însemnat poate cea mai grea perioadă de-a lungul existenţei acestei temniţe. Exceptînd camerele mari, cele 312 celule erau populate pînă la refuz de către cei peste 2400 deţinuţi, cîte 8 în fiecare celulă, întinşi direct pe duşumea, aşa fel să nu mai rămînă nici o palmă de loc neocupată.

Din cînd în cînd, politicii din două-trei celule erau scoşi la plimbare în curte, păstrînd o anumită distanţă între ei pentru a nu lua legătura unii cu alţii. De o parte şi de alta a intrării în Celular, erau două table asemănătoare celor de la şcoală, unde se scria zilnic efectivul de pe etaje. Cînd gardienii au observat că noi urmăream totalul, tablele au dispărut.

În acea perioadă, Aiudul se afla în plin regim de exterminare. La ora 19.00, cînd se schimbau gardienii, paznicul Pavel, şeful secţiei parter, îşi striga colegii, luînd de la aceştia o anumită situaţie.

Etajul III:

— Maier, cîţi ai astăzi?

— Doi!

Cu o voce mai înceată, ca pentru el, Pavel spunea:

— Puţin Maier!

Etajul II:

— Man, cîţi?

— Unu!

— Prea puţin!

Etajul I:

— Vasile Marcu, tu cîţi ai?

— Trei! [...]

Şi Pavel făcea adunarea cu voce tare, incluzîndu-i şi pe ai lui:

— Doi şi cu unul – trei şi cu trei – şase, şi cu unul – şapte! Şapte, bă!

15 Trebuie consumate de trei ori mai mult.

Ascultam toţi acest raport şi eu, nou-venit, nu ştiam despre ce este vorba însă cineva, care avea ceva vechime în Aiud, ne-a dezlegat taina:

— Fraţilor, asta înseamnă că astăzi au murit 7 inşi din Celular! [...]

Într-o noapte, m-am visat pe frumoasa vale a Bistriţei [16] *privind măreţia Ceahlăului şi am văzut că acesta, pînă la vîrf, era de mămăligă* [17]*. M-am repezit la el şi, în genunchi, apoi pe burtă, am început să-l mănînc de la poale, înaintînd spre culmile înalte! Toată noaptea am mîncat din Ceahlău fără să mă satur, iar dimineaţa, în imediata apropiere a gurii, pe podea, era o baltă de salivă...*" [18]

Unul dintre vecinii săi de celulă era medicul portului Brăila, dr. Pinkus Klein:

„Într-o zi, Klain Pincu s-a aşezat lîngă mine, spunîndu-mi în şoaptă:

— Te văd un băiat liniştit şi cu cap. Îmi pare rău că anii pe care îi ai de executat, din păcate, îi vei face pe toţi.

— Ce vă determină să credeţi acest lucru? l-am întrebat curios, dar şi puţin revoltat.

— În primul rînd, eşti român şi românii nu se ajută între ei, ci se duşmănesc, iar în al doilea rînd, coloritul dumitale politic devine periculos numai la auzul acestor cuvinte. Eu sunt jidan, aşa cum spun românii despre noi, evreii, şi sunt căsătorit cu o româncă, din Brăila, deşi mă tem că va da divorţ de mine în timp ce sînt închis. Dar noi ne ajutăm unii pe alţii şi ai mei nu mă vor lăsa să fac toţi cei 25 ani de temniţă grea, la care am fost condamnat sub acuzaţia că, fiind medic în port, am lucrat cu străinii şi am primit de la aceştia cadouri şi bani. Eu nu am voie [sic] *să fac mai mult de 5 ani, însă tu, copile, vei face toată închisoarea. Îmi pare rău că ţi-am spus asta...* [...]

Am aflat apoi că exact după cinci ani, aşa cum estimase, a fost eliberat din închisoare. [...]

Cîtă dreptate a avut Klain Pincu în ceea ce priveşte naţia lui şi cîtă dreptate a avut judecînd naţia mea, poporul din care mă trag. [...]

În ţara mea, am deci libertatea să stau o viaţă în temniţă pentru că mi-am iubit patria şi pe Iisus" [19].

16 Această vale frumoasă a Carpaţilor Moldovei a dispărut în urma industrializării (baraj, fabrică de ciment etc.).

17 Mămăliga era practic singura hrană consistentă a deţinuţilor, însă fără prea mare valoare nutritivă.

18 Grigore Caraza, *op. cit.*, cap. „Convoiul", „Zarca Mariei Tereza" şi „Klain Pincu", pp. 28-32.

19 *Ibid.*, p. 30. Grigore Caraza a fost condamnat politic în total la 47 de ani de muncă silnică, temniţă grea şi domiciliu forţat în Bărăgan. A executat 27, dintre care 3 de domiciliu forţat. După gratii a stat 21 de ani, dintre care 18 la Aiud (dintre care 8 de izolare completă în zarcă). Eliberat în 1977, şi-a dat bacalaureatul în 1979, la 50 de ani. În 1980 a emigrat în Statele Unite şi a devenit cetăţean american în 1986. După ce a locuit 21 de ani la New York, s-a întors definitiv în Moldova în 2001 şi a fost făcut cetăţean de onoare al comunei sale natale Poiana Teiului de pe valea Bistriţei.

Arestat la vîrsta de 49 de ani, Georges era, în ceea ce-l priveşte, prea bătrîn pentru a cunoaşte căderea regimului sovietic şi a-şi putea evoca în libertate anii lungi de închisoare din România. N-a avut pur şi simplu toată viaţa dreptul să vorbească despre asta.

Ştim din mărturiile codeţinuţilor de la Aiud, în general intelectuali şi adeseori arhitecţi, că Georges le vorbea în şoaptă colegilor de celulă despre istoria artei, în spaţiul strîmt de 2 metri pe 4, unde se îngrămădeau opt persoane.

„Era probabil un noroc că G. M. Cantacuzino era în stare să-şi continue o atît de bogată şi variată activitate înainte de căderea « cortinei de fier ». Experienţele, cunoştinţele şi memoria sa trebuie să-l fi susţinut în anii de închisoare. Tovarăşii săi de suferinţă îşi aduc aminte cum improviza despre Renaştere, despre arta şi meşteşugul popular, despre influenţa Orientului [asupra artei româneşti] *şi alte subiecte preferate, subjugîndu-i*“ [20].

Le permitea să scape puţin, în gînd, de mizeria prezentă şi de degradarea intelectuală şi morală pe care erau puşi s-o suporte.

Însă, pentru că a refuzat să fie *reeducat* (paznicii de puşcărie pretindeau să reeduce un om din Renaştere!), Georges a fost închis nouă luni în izolarea totală a unei celule din sinistra Zarca. A lăsat cîteva rînduri sfîşietoare evocînd *noaptea şi ceaţa* penitenciarelor româneşti, între Zarca şi Celularul de la Aiud, cînd simţi deodată, *„în dauna tuturor solicitărilor morţii, această senzaţie de a fi dezbrăcat de fasturile speranţei şi de orgoliul gîndirii.*

Cînd în unele nopţi de nesomn auzeam în depărtare trenurile fluierînd, simţeam prea bine că adevăraţii călători nu erau cei care dormeau în vagoane, ci noi, nemişcaţii, care ne afundam mereu în mereu crescînda ceaţă a unui necunoscut aton şi opac. Nici gări nici porturi. Nici o mireasmă adusă de vînt a vreunei insule, doar cadenţa goală a zilelor goale. [...]

În drumul acela fără ţel, în care noţiunea timpului dispăruse, neurmărind nimic altceva decît de a trăi într-un prezent absurd şi monoton, această sforţare însăşi de afirmare nu a inteligenţei, nu a cugetării, dar a instinctelor care refuzau moartea ca un port nedorit, m-au făcut nu să înţeleg, dar să simt fenomenul vieţii în sine tocmai atuncea cînd el risca să nu mă mai includă în el. În momentele acelea şi lumea memoriei era depăşită. Dincolo de negură, dibuiam nu amintiri, dar posibilităţi şi veleitare instincte. În jurul hotărîrii de a fi, spiritul se restrîngea, se concentra şi se unifica. Şi trupul, în acele momente, se simte mai mut în toată complexitatea lui. El apasă asupra prezentului cu toată povara durerilor sale. Dar tot atunci, şi poate numai atuncea, aveam un soi de intuiţie generală despre mine; realizam prin

20 Şerban Cantacuzino, Prefaţă la *Romanian Modernism, the Architecture of Bucharest 1920-1946* de Luminiţa Machedon & Emile Scoffham, The MIT Press, Cambridge Mass & London, 1999, pp. IX-XIX.

aparenta absenţă a tuturor celorlalte lucruri, prin golul creat în jurul eului, posibilul din mine. Pe urmă, recădeam istovit în somn, pentru a mă trezi iar în lumea memoriei.

Suferisem ca om liber de a fi fost un călător grăbit. Acuma m-am liniştit. Nu mai era nici o grabă. Unde mă oprisem o clipă, poposeam acu zile întregi. Ceea ce de-abia percepusem, acuma îl simţeam adînc. Pe unde trecusem în pripă, acuma trăiam. Călătoream fără grija sosirii.

Cîteodată schimbam premisele mele şi trăiam alte vieţi. Fiind copil, şi chiar mai tîrziu, şezînd la fereastra vagonului, priveam cum se desfăşurau privelişti pe care, din timp în timp, schiţam destine. Alpii sau lacurile Italiei, văile Moldovei sau Carpaţii, Lombardia sau Pădurea Neagră, oraşe măreţe, mici localităţi sau locuinţe răzleţe, pierdute în natură, îmi propuneau teme de vieţi imaginare" [21].

„*Nici o grădină mai frumoasă decît grădina gîndului*", a scris unchiul şi prietenul său, poetul Scarlat Cantacuzino, care tocmai murise de criză cardiacă într-o cămăruţă [22], în timp ce Georges zăcea la Aiud. La ce bun poeţii, de vreme ce neiopliţii prosperau în Republica Populară Română...

„*Dar acum*", continua Georges, „*în faţa ferestrei, nu treceau peisaje, doar ceruri, uşoare ceruri de primăvară, ceruri adînci de vară sau de toamnă, şi pe urmă ceruri de zăpadă. Începeau ninsorile. Tu nu ştii cum ninge pe o închisoare. Varul zidurilor celulei albeşte atuncea şi mai mult. Şi feţele şi mîinile albesc, privirile şi vocile se sting. Şi nepăsarea atunci începe să-ţi dea tîrcoale. Nepăsarea faţă de tot şi, în primul rînd, faţă de tine. Fulgii cădeau încet. Mai încet cădeam noi şi zidurile care ne cuprindeau. Ne desolidarizam de toate. Nepăsarea ne disloca încet, metodic, ca un ceasornic. Umbra de atenţie care mai era în noi ne făcea să privim la propria noastră desfiinţare. De ce oare aveam un nume? Cuvintele se goleau de înţelesul lor ca nişte clepsidre, şi noi de propria noastră fiinţă. Cădeam mereu*" [23].

Lupta pentru putere într-o ţară înfometată

În timp ce Georges plutea între cer şi pămînt, adică între viaţă şi moarte, în temniţele comuniste, situaţia generală a vieţuitorilor din România nu înceta să se deterioreze şi să devină cumplită.

„*Mijloacele s-au epuizat. Dacă mai ai ceva de vîndut, se vinde pe nimic. Nu ne mai dă cartele. Şi probabil că în curînd nu ne vom mai putea plăti mîncarea zilnică.* [...] *Nu-ţi mai spun ce se învaţă în şcoli. Delaţiunea, spionajul, sperjurul sînt o parte din program.*

21 Scrisoarea a III-a către Simon (prietenul său Simon Bayer), 26 iunie 1955, [in] G. M. Cantacuzino, *Introducere la opera lui Vitruviu*, prefaţă de Zamfira Mihail, Bucureşti, postfaţă de Paul Mihail, Editura Meridiane, 1993, pp. 214-215.

22 Tocmai a fost alungat din vechea şi draga sa casă din strada Berthelot, devenită strada Popov.

23 Scrisoarea a III-a către Simon, 26 iunie 1955, *op. cit.*, pp. 215-216.

Însă *domneşte o încredere şi o unitate de speranţă extraordinare. Toţi credem în nemurirea ţării noastre şi dacă toţi sîntem gata să ne punem pielea în joc pentru fericirea EI, am dori să nu fim lăsaţi să murim prosteşte de foame sau de ura dementilor*" [24], scria Marina Brâncoveanu surorii sale Sanda din Anglia. În alţi termeni, ajutor! *Help*!

Conducătorii Republicii Populare aveau alte griji, ca de exemplu să-i arate fratelui mai mare că erau cei mai buni linguşitori din clasă. În toamna anului 1950, la 8 septembrie, oraşul Braşov a devenit Oraşul Stalin, în timp ce pentru a arăta că românii au un om mare (şi pe deasupra şi la putere), în 1952 un sector al capitalei, care se învecina cu raionul Lenin, a fost numit raionul Gheorghiu-Dej, iar, între 1965 şi 1990, oraşul Oneşti, oraşul Gheorghe Gheorghiu-Dej!

Cei din Occident începeau foarte timid să organizeze ajutoare către rudele din Răsărit fără mijloace de trai.

„*Cineva m-a întrebat deunăzi dacă am întîlnit-o deja pe Marta Bibescu şi dacă eu cred că ea ar putea trimite ceva cumnatei sale – Marcela Cantacuzino* [mama lui Georges] – *care e în mizerie. Georges, după cum ştii, e la închisoare, Emanuel – care a avut întotdeauna o sănătate şubredă – se simte şi mai rău şi nu-şi poate cîştiga traiul, astfel încît soţia sa e singura din familie care munceşte pentru a se hrăni pe ea, pe cei doi copii, pe soţ şi pe soacră, Marcela. Dacă Marta ar trimite un pachet cu medicamente din cînd în cînd, ar putea să-l vîndă şi asta i-ar ajuta puţin. Karmitz* [25] *– care era cel mai important farmacist din România şi care e acum refugiat la Paris – a organizat trimiterea de astfel de pachete-tip de medicamente între 1.500 şi 5.000 de franci* [de la 2 euro la 7 euro], *în aşa fel încît poţi extrage din ele una sau două sticle pentru a plăti taxa vamală, iar restul e beneficiu net pentru cel care primeşte pachetul. Maria Brăescu* [26] *a trimis cîteva pachete şi spune că merge foarte bine. I-aş putea trimite Martei o înştiinţare de la Karmitz*" [27].

Sanda, soţia lui Georges, era într-adevăr în corespondenţă cu Marta Bibescu care, din diversele sale vilegiaturi în Franţa ori în Anglia, îi trimitea mici scrisori de compasiune. Uneori chiar o vizita pe Sanda, dar şi pe protectoarea sa Beryl Benton, devenită Lady Charnwood, căreia îi trimitea apoi mulţumiri, „*Mulţumesc că m-aţi invitat pe drumurile din Kent*", însoţite de nota de plată a taxiului...

24 Scrisoarea Marinei Brâncoveanu din Bucureşti, la 24 martie 1949, către sora sa Sanda Cantacuzino.

25 Tatăl producătorului de filme Marin Karmitz, acesta din urmă fiind născut la Bucureşti în 1938.

26 „Profesionistă a ajutorului", Maria Brăescu era preşedinta CAROMAN, Comitetului de Asistenţă a Refugiaţilor Români. Vezi Neagu Djuvara, *Bucarest – Paris – Niamey et retour* [*Bucureşti – Paris – Niamey dus-întors*], Paris, Éditions l'Harmattan, 2004, p. 28. De fapt, această femeie generoasă contrasta în peisajul emigranţilor paraziţi. Fuga sa, reuşită, cu trenul prin Ungaria (a cărei limbă n-o ştia) a intrat în legendă.

27 Scrisoare adresată la 17 februarie 1952, prin Ella O'Kelly din Paris, în Anglia unei prietene a Sandei Cantacuzino.

Marta a păstrat pînă la sfîrşitul lungii sale vieţi la Paris, pe cheiul Bourbon, acest stil de emigrată lefteră... Ne putem aşadar întreba dacă ideea corespondentei de a o pune pe Marta la contribuţie era una eficace.

În acea vreme de la începutul anilor '50, viaţa conducătorilor (comunişti) români era şi ea riscantă, după modelul introdus de Stalin în U.R.S.S. Şeful era masculul dominant şi anume cel care reuşeşte să elimine întregul său anturaj, duşmani ori prieteni, sub pretextele cele mai variate şi contradictorii. Prima victimă a fost Lucreţiu Pătrăşcanu, arestat la 28 aprilie 1948, adică la două zile după Georges, fiind încă ministru al Justiţiei cu două săptămîni mai devreme. Acel comunist istoric era mult mai cultivat (doctor în drept la Leipzig) decît colegii săi şi lăsa să se înţeleagă acest lucru. A petrecut şase ani în închisoare şi, după un proces nedrept (în care s-a observat că pierduse un picior... unde?... cum?), a sfîrşit împuşcat la Jilava în 1954, chiar în locul în care a fost executat generalul Ion Antonescu, în 1946, pe cînd Pătrăşcanu era ministru al Justiţiei... Gheorghiu-Dej s-a temut ca moartea lui Stalin şi cea a lui Beria să nu-l pună în încurcătură, deci l-a împuşcat pe Pătrăşcanu cît mai repede.

Aceste lupte pe viaţă şi pe moarte pentru putere n-aveau nimic specific românesc, de vreme ce exemplul venea de sus, adică de la Răsărit. Vor urma aceleaşi scenarii în Ungaria (Rákosi ucigîndu-l pe Rajk) şi în Cehoslovacia (Gottwald ucigîndu-l pe Slánský), totul cu procese inventate pe de-a-ntregul, cu argumente variate, pentru galeria de militanţi nătîngi şi înspăimîntarea plebei.

Gheorghiu-Dej, educat în temniţele regelui Carol al II-lea, apoi ale generalului Antonescu, părea deja pregătit pentru rolul de mascul dominant şiret, dar a cărui minte nu era încărcată de cunoştinţe inutile. Pentru orice gîndire raţională, şederea prelungită în temniţele româneşti nu dă fără îndoială o diplomă de aptitudini pentru conducerea unei ţări! Însă şi acolo exemplul venea de sus: Stalin însuşi era un obişnuit al temniţelor din Siberia. Aceasta dă dimpotrivă garanţii de ferocitate şi de judecată contorsionată. Aşadar nu-i de mirare că Gheorghiu-Dej a înţeles bine sistemul lui Stalin.

Încă din 1946, Ştefan Foriş, şeful istoric al comunismului românesc, a fost asasinat la ordinul lui Gheorghiu-Dej. La doar 12 zile după ce a devenit vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, în primăvara anului 1948, acţiunea acestuia împotriva lui Pătrăşcanu a determinat discreditarea şi arestarea sa; nu că ar fi fost vinovat de ceva anume, dar un jurist format la şcoala germană, care pe deasupra te mai şi priveşte de sus, n-avea ce căuta în acea mlaştină. În aprilie 1968, la trei ani după moartea lui Gheorghiu-Dej, Foriş şi Pătrăşcanu vor fi reabilitaţi de noul stăpîn al ţării, Ceauşescu...

La Canalul Dunăre-Marea Neagră

La sfîrşitul anului 1948 Stalin a cerut românilor să reia un proiect discutat de mai multe ori începînd din secolul al XIX-lea, fără a se fi îndrăznit niciodată să fie pornit: să sape un canal între Dunăre şi Marea Neagră, pentru a permite navelor să scurtcircuiteze Delta Dunării, ale cărei trei braţe nu sînt uşor de navigat.

În plus, a precizat Stalin în faţa mai multor interlocutori, acel canal trebuia să fie *mormîntul burgheziei române*. Gheorghiu-Dej a făcut din el proiectul său preferat, intrînd astfel în opoziţie cu doi promoscoviţi din guvern, Ana Pauker şi Vasile Luca. Acel proiect de canal era susţinut de Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.), adică U.R.S.S. era interesată: sovieticii urmau să furnizeze materialul uzat, folosit deja la construcţia canalului Volga-Don care tocmai se termina. România urma să furnizeze sclavii. Era o metodă bine pusă la punct de Stalin în U.R.S.S., cu propriii săi conaţionali [28] şi, mai recent, cu prizonierii de război. Biroul politic al Partidului Muncitoresc Român, condus de Gheorghiu-Dej, a hotărît la 25 mai 1949 să construiască deci *Canalul*. Guvernul a dat în aceeaşi zi decretul corespunzător. Lucrările la *Canal* au început la 15 iulie 1949. Şase lagăre de muncă forţată au fost ridicate mai întîi de-a lungul traseului viitorului curs artificial de apă.

Gheorghiu-Dej însuşi avea să se inspire din lagărele de muncă ale N.K.V.D. [29] pentru a acoperi România cu lagărele de exterminare ale concetăţenilor săi [30] şi pentru a corupe societatea românească pentru generaţii, cu organizarea omniprezentă a Securităţii.

---

28 Euphrosyne Kersnovskaïa, *Coupable de rien – chronique illustrée de ma vie au goulag* [*Vinovată de nimic – cronica ilustrată a vieţii mele în gulag*], Paris, Éditions Plon, 1994.

29 *Narodnîi Komissariat Vnutrennih Del*, Direcţia Principală a Securităţii Statului.

30 În judeţul Maramureş, Muzeul din Sighet, Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei, consacră sala 5 reprezentării cartografice a temniţelor comunismului românesc. (http://www. memorialsighet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=112&Itemid=100&lang=ro). Harta a peste 80 de lagăre de muncă forţată, cu o mare densitate în jurul Bucureştilor şi în zona situată între Dunăre şi Marea Neagră; harta a 45 de penitenciare, repartizate în toată ţara; harta a 63 de lagăre de deportări, a căror densitate este foarte mare în Bărăgan şi în sudul Moldovei; se adaugă: harta a 10 aziluri de psihiatrie cu caracter politic situate în Muntenia, Moldova, Banat şi Transilvania, ca şi harta celor 64 centre de detenţie şi de domiciliu obligatoriu pentru condamnaţii politici, repartizate în ţară, cu o mai mare densitate în jurul capitalei; harta a 90 de gropi comune găsite şi locuri de execuţie, cu o densitate mai mare la canalul Dunăre-Marea Neagră, ca şi alta în nord-vestul ţării care încheie această cartografie macabră. Totul este adunat în „harta mare" care pune în evidenţă densitatea locurilor de reprimare în România comunistă, densitate încă şi mai mare în sud-estul ţării, dinspre capitală pînă la Marea Neagră. Pe de altă parte, sînt furnizate explicaţiile principalului autor al acestor hărţi, Romulus Rusan. (http://www.memorialsighet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=344: geografia-si-cronologia-gulagului-romanesc&catid=47:breviar-pentru-procesul-comunismului&Itemid=154&lang=ro)

Georges fiind printre primii arestaţi (încă de la proclamarea Republicii Populare, din care a încercat să fugă), a fost printre primii care a fost trimis în toamna anului 1959 în colonia penitenciară Peninsula, alipită de satul Valea Neagră, comuna Ovidiu [31]. Acest lagăr era situat la nord de lacul sărat Siutghiol, la 5 km vest de bulevardul Mamaia, marea plajă la modă la Marea Neagră. Nici o indicaţie nu semnalează astăzi acest loc şi, pentru a nu-i alunga pe turişti, numele sinistru al acestui loc sinistru, Valea Neagră, a fost schimbat în Lumina! 8.000 de sclavi aparţinînd intelectualităţii româneşti au trecut prin acest loc, iar aproape jumătate au murit aici.

„[...] *am fost îmbarcaţi în trei vagoane dubă* – îşi aminteşte un supravieţuitor, Aurel Popa, care a putut să depună mărturie [32] –, *cu hrană rece pe două zile, constînd în pîine, marmeladă şi slănină sărată. Acolo am stat înghesuiţi trei zile, pînă am trecut Dunărea şi am ajuns la colonia cea mai mare a canalului şi anume Poarta Albă. Aici erau în mod constant cam 12.000 de deţinuţi, spre deosebire de celelalte vreo 15 colonii penitenciare de pe canal, care aveau efective între 5-7 mii de oameni. Aici au fost triaţi cei cu condamnări sub 5 ani, repartizaţi în diferite colonii, iar cei cu condamnări între 5-10 ani, cum eram eu* [şi cum era cazul lui Georges], *la colonia Peninsula, situată în satul Valea Neagră, comuna Ovidiu, avînd un efectiv aproximativ de 6.000 de deţinuţi. După ce am stat o noapte la Poarta Albă, am fost transportaţi cu camioanele la Peninsula. Aici am stat cîteva zile în carantină, lucrînd pentru bucătărie, la curăţat de morcovi sau cartofi, din care unii ne-am înfruptat cam peste măsură din cauza foamei, consumîndu-i cruzi. La canal au fost aduşi deţinuţi cu condamnări între 1-10 ani, iar cei cu peste 10 ani au ajuns la minele de plumb de la Cavnic, Vadul Nistrului şi Baia Sprie.*

Munca la Canal a fost cea mai grea perioadă a detenţiei mele de 8 ani, în special anii 1950-1952 [cînd era şi Georges acolo], *întrucît al treilea, 1952-1953, aş putea spune că a fost cel mai bun. Se va vedea pe parcurs de ce.*

Am fost repartizat la o brigadă cu un efectiv de 80 oameni, care dormeau toţi într-un singur dormitor, pe priciuri supraetajate, pe 2 nivele, pe care erau saltele de paie. Dar înghesuiala era aşa de mare că nu te puteai întoarce de pe o parte pe alta. [...] *Brigadierii şi pontatorii dormeau în camere separate.* [...] *De remarcat că la Peninsula, majoritatea brigadierilor fuseseră foşti jandarmi sau poliţişti. Brigadierii erau organe ale administraţiei şi aveau dreptul de viaţă şi moarte asupra deţinuţilor. Erau brigadieri care aveau mai multe crime la activul lor.* [...]

Raţia de pîine era de 750 g pe zi, iar ziua de muncă de 12 ore, plus corvezile cînd ne venea rîndul. [...]

31 Ovidiu: de la numele poetului latin exilat pe ţărmul Mării Negre de împăratul Augustus la începutul erei creştine.

32 Aurel Popa, *Sub semnul gulagului*, Bacău, Editura Corgal Press, cap. XIV. Ediţie electronică: http://www.memoria.ro/?location=view_article&id=1495

Era pe mine un palton căpătat de pomană, de la un coleg căruia îi murise o soră, cînd eram în ultima clasă de liceu, că al meu fusese furat de cineva în şcoală. Cu acest palton făcusem facultatea, trei ani de avocatură. [...] *A fost distrus complet la lucrările canalului, pentru că se lucra numai cu hainele noastre. Lucru valabil şi în privinţa hranei de acasă.* [...] *În afară de cele 750 g de pîine pe zi, restul hranei era lipsită de valoare nutritivă, fiind cînd varză fiartă, cînd ceapă fiartă.* [...]

Cam 25% din ocupanţi erau turnătorii brigadierului sau ofiţerului politic. Se fura din pachetele primite de acasă, chiar dacă erau încuiate cu lacătul."

Astfel a fost găsit mort la 1 august 1950, în lagărul vecin, la Năvodari, Scarlat Cantacuzino [33], avocat, care a sucombat de epuizare şi de frig, căci i s-a furat paltonul. Crima sa? L-au prins la ieşirea de la biblioteca Institutului francez din Bucureşti [34], unde a petrecut o după-amiază studioasă, fără a se gîndi că jigneşte pe cineva...

Patru membri ai familiei Cantacuzino au fost trimişi la Canal în acea vreme: un arhitect, un inginer la telefoane, un avocat şi un jurist din echipa lui Maniu. Unul a murit la faţa locului, doi, puţin după ieşire, iar al patrulea a reuşit să emigreze după ieşirea sa din închisoare şi a murit în vîrstă la Paris.

„*Primul şantier cu care am făcut cunoştinţă*, continuă supravieţuitorul Aurel Popa, *a fost fabrica de cărămidă, care era în curs de construcţie, la vreo doi km distanţă de colonie. Era o vreme de toamnă, ploua mărunt şi eu trebuia să transport cîte 5-6 cărămizi ude la locul de zidit.* [...]

[Din loc în loc, se vedea parcă o pancartă cu lozinca „Omul este cel mai preţios capital", ceea ce amintea de faimosul „Arbeit macht frei" de la Auschwitz şi de alte lagăre naziste.]

După vreo lună am trecut la alt şantier, unde trebuia să cărăm cu roaba pămînt şi să-l depozităm la vreo 70 m distanţă, în afara traseului canalului. Munca la roabă era considerată cea mai grea, dintre toate cele de la canal. Norma era 4 mc de dislocat şi transportat în cele 12 ore de lucru. La prînz, ni se aducea pe şantier, cu o căruţă, hrană, care trebuia consumată în 1/2 oră. [...]

Şantierele coloniei Peninsula erau multe şi variate. Cel mai mare şi dezvoltat era Mustaţa, numit astfel după ramificaţiile căii ferate, care se desprindeau în două linii, pornind de la una singură. Aici se descărcau vagoanele cu piatră de la şantierul de

33 Unchi destul de îndepărtat al lui Georges şi fratele lui Scarlat Cantacuzino, diplomatul care a murit cu un an mai devreme, după izgonirea sa din domiciliu.

34 „*La 2 martie 1950* [...] *cu ocazia unei razii operate între orele 20 şi 21, la ieşirea de la vechiul Institut francez, trei funcţionari francezi care locuiau acolo şi cîţiva români care veneau din sala de lectură au fost luaţi cu forţa şi duşi într-un local al Securităţii.*" (André Godin, *Une passion roumaine, Histoire de l'Institut français des hautes études en Roumanie, 1924-1948*, Paris, Éditions l'Harmattan, 1998, cap. « Le coup de grâce: rafle à l'Institut » – „Lovitura de graţie: razie la Institut", pp. 227-228.) Printr-o hotărîre administrativă, românii au fost condamnaţi între 6 luni şi 2 ani de închisoare. Au ajuns cu toţii la Canal.

lîngă centrala termică Ovidiu II, unde traseul canalului străbătea un deal în întregime din piatră de calcar. Aceasta era sfărîmată cu dinamită, apoi încărcată cu excavatoarele în vagoane, închiriate de la ruşi, şi transportată în şantierul Mustaţa, unde se descărcau prin basculare. Aici piatra era transformată de deţinuţi, prin spargere cu barosul şi ciocanul de mînă, în piatră de umplutură la terasamentele de cale ferată" [35].

Acolo Georges muncea spărgînd piatră cu barosul. Trebuia să facă pe zi 0,8 metri cubi de piatră concasată pentru balast, de mărimea unei cutii de chibrituri. Într-o zi a fost rănit grav. Pe neaşteptate s-a răsturnat un vagon, iar Georges a primit un bloc mare de piatră pe gambă care i-a zdrobit oasele, provocîndu-i o fractură deschisă. L-au lăsat acolo în soare, fără să-i dea nici o atenţie. Nu era prevăzut ca sclavilor să li se poarte de grijă. După cîteva zile, gamba s-a infectat, ceea ce i-a pricinuit multă febră. Apoi a început să se instaleze cangrena. Georges a avut totuşi noroc că un codeţinut s-a expus riscului de a-l îngriji.

„Adormeam şi mă trezeam cerînd apă. Setea mă chinuia, cerul gurii mă durea, abia înghiţeam apa, dar ceream mereu. Devenisem un adevărat chin pentru Puiu Chivulescu.

[...] *mi-a spus că miros îngrozitor şi că ar vrea să vadă dacă nu mi-am făcut nevoile pe mine. S-a necăjit cu o mînă să cerceteze de unde vine acel miros. Nu eram murdar, sub mine cearşaful era ud, iar paiele din salteaua pe care zăceam se înfierbîntaseră şi începuseră să putrezească.*

Dînd la o parte pătura, a descoperit de unde vine mirosul, începînd cu laba picioarelor şi pînă la genunchi făcusem o adevărată colecţie de puroi, iar punga de la piciorul stîng se deschisese în două locuri, la oul piciorului şi sub genunchi. Aceasta era sursa mirosului. [...]" [36]

Georges nu şi-a pierdut gamba, însă a avut-o răsucită şi dureroasă: era schilodit pe viaţă. Poate că acel accident i-a grăbit plecarea din colonia de la Canal locuită de sclavi?

Din nou Aiud

Livretul său de economii la C.E.C., ca deţinut, ne permite să-l situăm pe Georges din nou la Aiud la începutul anului 1952. Acest lucru este confirmat de altfel de un codeţinut care va trăi suficient de mult pentru a publica memorii despre *Răstignirile în România după Ialta*:

„Între oamenii de seamă deţinuţi la secţia a II-a [aceea a bolnavilor şi a şchiopilor], *se afla şi cunoscutul arhitect Gheorghe M. Cantacuzino, descendent din strălucita familie a Cantacuzinilor, care a dat ţării noastre voivozi de seamă şi*

35 Aurel Popa, *op. cit.*

36 Neculai Popa, *Coborîrea în iad. Amintiri din închisorile comuniste*, Bucureşti, Editura Vremea, 1999, cap. 5, „Închisoarea Piteşti – Reeducarea (3)". Ediţie electronică: www.procesul comunismului.com/marturii/fonduri/Pitesti/cobiad/docs/cap5.htm

cărturari iluştri. [...] *Cei care îl cunoşteau din tinereţe vorbeau cu admiraţie despre el. Pe lîngă un valoros arhitect, a fost şi un scriitor de talent. Printre cărţile scrise de el, aceea care s-a bucurat de un binemeritat succes a fost* Izvoare şi popasuri, *în care evocă, ca nimeni altul, frumuseţea plaiurilor moldave. În tinereţe a ţinut cronica plastică de la* Viaţa românească *şi a fost şi un apreciat pictor. În curtea interioară de la secţia a II-a îl vedeam atunci cînd eram scoşi la aer. Eram curios să-l cunosc, fiindcă după cutremurul din 1940 a fost implicat în procesul blocului Carlton, proiectat de el şi care s-a prăbuşit în noaptea cutremurului. Din cauza aceasta, a fost închis şi în timpul lui Antonescu. La proces, arhitectul Cantacuzino a arătat că antreprenorul şi proprietarul i-au schimbat proiectul, construind la parter o sală de cinematograf şi desfiinţînd pentru aceasta mai mulţi stîlpi de susţinere a întregii clădiri. A fost scos din cauză şi achitat. Aceste informaţii le redau din memorie, din presa lunii noiembrie şi decembrie a anului 1940. La Aiud, cel mai adesea l-am văzut întreţinîndu-se cu profesorul universitar Miti Gerota, de la Facultatea de Drept din Bucureşti.* [...] *Arăta slăbit şi îmbătrînit înainte de vreme. Avea pe atunci, în vara anului 1952, vîrsta de 53 de ani. Cu o bască ponosită pe cap, adus puţin de spate şi cu faţa întunecată de suferinţă, se mişca încet, şchiopătînd de un picior*“ [37].

Gheorghiu-Dej îşi elimină concurenţii

Chiar în clipa cînd Georges intra a doua oară la Aiud, luptele interne între cei care erau răspunzători de nenorocirile sale luau o nouă întorsătură. În ianuarie 1952, profitînd de valul de antisemitism iniţiat de Stalin, Gheorghiu-Dej s-a grăbit să meargă la Moscova pentru a obţine autorizarea să se descotorosească de cîţiva inoportuni: colegii săi miniştri ai Afacerilor Externe, ai Finanţelor şi Internelor. Trei dintr-o lovitură şi nu dintre cei mai neînsemnaţi!

Stalin a fost primul care a recunoscut statul Israel la sfîrşitul anului 1947, în speranţa că va avea un satelit la cizma sa în Orientul Mijlociu. Dar s-a simţit blocat cînd a văzut succesul pe care îl avea acest nou stat pe lîngă evreii din anturajul său [38], în timp ce Israelul îşi îndrepta privirea spre S.U.A. De acum înainte, *„pentru Stalin, sionismul, iudaismul şi America erau ca altă Mărie, aceeaşi pălărie“* [39]. Începînd din 1948, a pus să fie întocmite dosare, să fie pregătite procese împotriva instigatorilor unei Republici Sovietice Autonome Evreieşti în Crimeea, să fie asasinaţi evreii de vază, fie ei poeţi ori actori, „tovarăşa“ Molotova

37 Ion Antohe, *Răstigniri în România după Ialta*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995, pp. 221-222.

38 De la soţul fiicei sale Svetlana la soţia lui Molotov, trecînd pe la Kaganovici şi atîţia alţii, care au sărbătorit peste măsură sosirea la Moscova a primei ambasadoare a statului evreu, Golda Meir...

39 Simon Sebag Montefiore, *Staline – la Cour du tsar rouge* (trad. fr.), Paris, Éditions des Syrtes, 2005, p. 597.

a fost dată afară şi a dispărut în beciurile N.K.V.D.; Molotov, Mikoian şi alţii şi-au pierdut ministerele, iar Vîşinski a devenit ministrul de Externe al U.R.S.S. pe la începutul anului 1949.

Vîrful acestei paranoia a fost atins la începutul anului 1952, cînd Stalin s-a simţit împresurat de medicii săi... evrei. În timp ce i se prescria odihnă absolută, avînd în vedere hipertensiunea şi miniatacurile sale cerebrale repetate, a pus să fie distrus dosarul său medical şi a organizat un proces împotriva propriilor medici! Tocmai acel moment l-a ales emulul său Gheorghiu-Dej pentru a-l vedea pe Stalin şi a i se plînge de „cosmopolitismul“ [40] unora dintre colegii săi. Românul a primit fără nici o bătaie de cap binecuvîntările necesare, cu toate încercările lui Molotov de a o apăra pe Ana Pauker, ceea ce, evident, a avut efectul invers; el însuşi era pe banca acuzaţilor, din cauza soţiei sale evreice, încredinţate atenţiei N.K.V.D.

Întors la Bucureşti, Gheorghiu-Dej a început să-l acuze pe Vasile Luca de *oportunism* de dreapta, pe Ana Pauker, de *oportunism* de stînga şi pe Teohari Georgescu, de *deviaţionism* de dreapta, apoi de stînga. Au fost cu toţii daţi afară din partid în luna mai 1952. Faţă de români, Gheorghiu-Dej cînta pe coarda naţionalistă şi antisemită, pentru a face în luna iunie a aceluiaşi an, o mare epurare antievreiască în organele de conducere ale partidului. Circa o sută de mii de evrei au putut atunci să părăsească ţara. Aceasta i-a permis lui Gheorghiu-Dej să treacă drept salvatorul românităţii. Ceea ce n-a împiedicat ca agentul sovietic Nicolschi să fie promovat secretar general al Ministerului de Interne. Toate aceste mişcări de persoane n-au schimbat mare lucru în sălbăticia metodelor folosite.

Încă o dată Aiud, încercare de evadare

Ceea ce se întîmpla în penitenciarul Aiud la sfîrşitul anului 1952, cînd Georges era acolo, sub domnia căpitanului Dorobanţu, arăta că nimic nu s-a schimbat în metodele folosite.

„Într-unul dintre saloanele secţiei a II-a, se aflau mai mulţi intelectuali care aveau statut de bolnavi cronici, îndeosebi bătrîni, dar şi tineri cu puterile sleite, ajunşi [de la închisoarea din Piteşti] *la limita neputinţei. În toamna anului 1952, căpitanul Dorobanţu, comandantul închisorii* [Aiud], *urmat de ofiţerul de serviciu şi mai mulţi gardieni, a trecut prin celule pentru a-i scoate la muncă pe deţinuţii care păreau mai puţin bolnavi.*

Intrînd în salonul respectiv, a ordonat ca bolnavii să se aşeze pe două rînduri, faţă în faţă, aşa încît să-i poată analiza cu atenţie.

— Ce boală ai? îl întrebă pe primul.

40 În limba de lemn comunistă, *cosmopolitism* însemna *iudaism* sau *sionism*.

— Sunt bolnav de inimă.

— Şi eu sînt bolnav de inimă! zise Dorobanţu, făcîndu-i semn gardianului să îl ia în primire.

— Cum te cheamă şi ce boală ai?

— Sînt bolnav de ficat.

— Şi eu sînt bolnav de ficat! Ieşi în p... mă-tii în fabrică!

Aşa trecea de la un deţinut la altul şi, după ce afla diagnosticul fiecăruia, Dorobanţu replica invariabil: « Şi eu sunt bolnav! Ieşi în p... mă-tii în fabrică! »

Către sfîrşitul celor două şiruri de bolnavi, era Cristofor Dancu, un tip cu fizicul neplăcut, dar de o inteligenţă sclipitoare. Fusese ziarist de mare talie la « Universul » lui Stelian Popescu şi la « Curentul » lui Pamfil Şeicaru, apoi călugăr, licenţiat în Teologie şi în Drept.

Cu toate că Dorobanţu îl ştia foarte bine, îl întrebă cu acelaşi nezdruncinat dispreţ:

— Tu ce boală ai?

— Eu sunt nebun, domnule comandant!

— Şi eu sunt nebun, Dancule!

Ironia biciuitoare a deţinutului parcă îl înecă pe Dorobanţu, cel năpădit pînă atunci de toate bolile pămîntului. Se dezmetici în rîsetele din salon:

— Îîăă!!! F...-ţi Dumnezeii mă-tii, Dancule! Ieşi în p... mă-tii afară! Schiţă un gest pentru a-l lovi cu piciorul în spate, dar Dancu se feri cu abilitate.

Înfuriat peste măsură pentru că şi gardienii au cutezat să rîdă, Dorobanţu se întoarse brusc, renunţînd la a mai merge prin celelalte saloane“ [41].

A reuşit cu toate acestea să trimită la uzina de prelucrare a metalelor mulţi oameni inapţi fizic pentru muncă, printre care şi Georges. Munca îi va permite totuşi să pună de o parte 227,91 lei [42] (echivalentul a 20 dolari) în 18 luni (1 dolar şi 11 cenţi pe lună!)

La acel sfîrşit de an 1952 s-a produs un eveniment cu totul neobişnuit. Printre deţinuţii sosiţi de la Canal la Aiud era un erou din cel de al doilea război mondial, pilotul de vînătoare Tudor Greceanu, sosit în 1951 [43], cu un an înaintea lui Georges. A organizat un plan de evadare în trei, pentru noaptea de festivităţi din 20 decembrie 1952 (ziua de naştere a lui Stalin)... A fost un eşec, căci, după ce a fost *denunţat* de un codeţinut, şi-a rupt un picior, sărind peste zidul incintei. Ceilalţi doi au fost găsiţi pe cîmp, unul cadaveric, iar celălalt *denunţat* de o

41 Grigore Caraza, *op. cit.*, cap. „Dorobanţu“, p. 40.

42 La 1 ianuarie 1952, leul a fost din nou modificat la cursul de 1 leu 1952 pentru 20 de lei 1947.

43 Fratele său mai mare, arhivistul Radu Greceanu, ofiţer de artilerie în rezervă, a fost făcut prizonier în Crimeea în 1944, apoi dus ca sclav în U.R.S.S. unde a muncit 4 ani în taigaua siberiană, în ciuda armistiţiului din anul 1944 şi a tratatului de pace.

cunoştinţă. Greceanu a petrecut trei ani în Zarcă, apoi zece ani în închisoare. După proces, ceilalţi doi au fost expuşi, în primăvara anului 1953, ciuruiţi de gloanţe, în curtea penitenciarului în care se găsea Georges.

Prin urmare în toată ţara viermele era deja în fruct. În loc să se ajute reciproc, oamenii se *denunţau* unii pe ceilalţi lichelelor de la Securitate. Monseniorul Vladimir Ghika, care nu era încă în puşcărie, a simţit asta în capitală:

„Oamenii se întîlnesc rar între ei: sunt înconjuraţi de denunţători şi de persoane eliberate [din închisoare] cu condiţia *de a deveni* informatori – *asta creează o atmosferă aproape irespirabilă*“ [44].

În cele zece zile care au urmat evadării de la Aiud, represaliile faţă de deţinuţi au fost cumplite (lovituri continue cu bîta, deţinuţi bătuţi la întîmplare etc.), apoi au încetat brusc: Radio Europa Liberă, de care autorităţilor româneşti le era groază, aflase şi difuzase de la München vestea evadării şi a atrocităţilor de la Aiud.

„Instituise mai multe locuri de tortură în temniţă, iar în perioada ianuarie--februarie şi chiar martie 1953, deseori, în corpul de gardă de la intrarea în fabrică, erau duşi anumiţi deţinuţi. După ce se stingea lumina, erau bătuţi cu bestialitate, fără nici un motiv. [...]

Eram în schimb de noapte şi, la un moment dat, s-a deschis uşa halei, iar un gardian de serviciu a întins o notă paznicului Oană. Acesta a citit-o şi a întors privirile spre locul unde lucram, apoi s-a apropiat de mine şi mi-a zis:

— Hai!

Bănuiam unde merg şi le-am şoptit în treacăt colegilor:

— Rugaţi-vă pentru mine!

De acolo şi pînă în poartă, am murmurat în continuu « Tatăl nostru ». În corpul de gardă, se aflau un ofiţer şi doi gardieni care, după ce au stins lumina, m-au luat la bătaie cu ciomegele. Îmi apăram capul cu mîinile, expunîndu-mi în acelaşi timp, fără să vreau, spatele şi restul corpului. Au curs peste mine ciomegele pînă ce m-am prăbuşit la pămînt.

— Lasă-l în p... mă-sii! a spus ofiţerul.

M-au scos afară tîrîş şi m-au dat lui Oană care mă tot îndemna să mă întorc la lucru, dar eu nu reuşeam nici măcar să mă mai ţin pe picioare. [...]

Mai tîrziu, prin luna martie, cînd conducerea închisorilor de la Bucureşti a aflat de ceea ce se întîmplă în Aiud, au venit mai mulţi procurori în anchetă. Mihai

44 Scrisoare către fratele său, 10 martie 1952, [in] *Fratelui meu în exil: epoca stalinistă în România în scrisorile Monseniorului Vladimir Ghika, prinţ, preot şi martir. O corespondenţă inedită, semnată de Vladimir Ghika şi adresată fratelui său Dimitrie, în Elveţia, în perioada 1948-1952*, traducere din limba franceză de Ana Boariu, introducere, redactarea notelor şi documente de arhivă: Emanuel Cosmovici, postfaţă: Teresa Brînduşa Palade, ediţie bilingvă, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Galaxia Guttenberg, 2008, p. 139.

Puşcaşu, şi el o victimă a bătăilor cumplite, a fost anchetat în legătură cu acest fapt şi, fiind întrebat dacă mai ştie pe cineva ciomăgit în acel fel, m-a indicat pe mine. Astfel, am ajuns şi eu în faţa acelor procurori şi am scris tot ceea ce mi s-a întîmplat, iar pentru o mai clară dovadă am indicat numele lui Oană şi Săbăduş, ziua şi ora exactă cînd am fost atît de crunt ciomăgit. Urmare a acestei anchete, Dorobanţu a fost înlocuit de colonelul Koler" [45].

Poate că moartea „tătucului popoarelor", adică a celui mai rău despot oriental pe care l-a zămislit Georgia, intervenită la 5 martie 1953, după numeroase atacuri cerebrale, a influenţat această evoluţie? În orice caz, „tovarăşa" Polina Molotova s-a întors imediat din gulag [46], pentru a-l întîlni pe scumpul său soţ, în timp ce Ana Pauker, scăpînd probabil de o execuţie, datorită morţii lui Stalin, se întorcea acasă cu vînătăi. În domiciliu supravegheat, a lucrat cîţiva ani ca traducătoare şi a murit în patul său în 1960.

Georges care, după cinci ani de pedeapsă, trebuia să iasă în aprilie sau mai, n-a ieşit. La începutul lunii august 1953, l-au lăsat în sfîrşit să plece cu un bilet de tren şi cu modesta sa agoniseală. S-a întors la Bucureşti unde totul se schimbase. Tatăl său murise, soacra de asemenea, mama sa trăia din mila altora, prietenii săi dispăruseră, iar garsoniera lui de pe strada Dionisie Lupu nr. 65 fusese confiscată. Fiecare se temea şi de umbra lui.

Prin contrast, şi într-un scop evident de propagandă, s-a creat o atmosferă de sărbătoare în Bucureşti, care a devenit în primele două săptămîni ale lunii august 1953 un oraş cosmopolit şi plin de tineri veniţi din lumea întreagă. România întîmpina Festivalul mondial al tineretului şi studenţilor pentru pace şi prietenie. Era o ocazie ca tinerii vizitatori ai României să cunoască folclorul românesc. Însă aceştia şi-au dat repede seama de starea de teroare din capitală. În centru, pe Calea Victoriei, puţinii bucureşteni mergeau cu privirea în pămînt, de teamă să nu fie văzuţi vorbind cu vreun necunoscut.

Poate că Georges a profitat pentru a încredinţa vreo scrisoare pentru ai săi vreunui ziarist străin ori vreunui student din delegaţia engleză? Oricum soţia sa a primit o scrisoare scurtă dar sfîşietoare, redactată în franceză cu un scris de şcolar sub constrîngere, în locul scrisului plin de fantezie care îi era caracteristic... într-atît încît draga sa soţie a crezut că este falsă!

„Bucureşti, 15 august 1953

Sanda dragă,

M-am întors din călătorie. În tot acest timp m-am gîndit mereu la tine. Trăiesc pentru a te regăsi. Tot ceea ce mi se spune despre copiii noştri mă încîntă. Absenţa e

45 Grigore Caraza, *op. cit.*, cap. „Înlocuirea lui Dorobanţu", pp. 85-86.

46 După Simon Sebag Montefiore, *op. cit.*, Polina Molotova a adus din gulag reţeta următoare: „Pentru a supravieţui în închisoare, trebuie trei lucruri: săpun pentru a rămîne curat, pîine, pentru a rămîne în viaţă şi ceapă, pentru a rămîne sănătos."

un pustiu care mi se pare uneori fără sfîrşit. Dar totul se întîmplă, din fericire nu numai ce-i mai rău.

Aicea toate chipurile s-au schimbat.

Aşteptînd realitatea prezenţei tale, neg prezentul şi mă refugiez în paradisul amintirilor, populat cu imaginea ta.

Îi îmbrăţişez pe copiii noştri mari, fericit că-i ştiu lîngă tine şi formaţi de tine.

Gîndurile mele cele mai afectuoase celor două prietene.

Te strîng cu drag în braţe. Dumnezeu să vă binecuvînteze, GMC"

Simulacru de eliberare : întoarcerea la Piteşti

După ce a scris această epistolă, Georges a fost din nou arestat, fără ca apropiaţii săi să ştie unde se află şi nici de ce este acuzat. Nepotul său, Matei, era convins că un vizitator al festivalului, căruia i-ar fi încredinţat scrisoarea pentru Londra, l-ar fi trădat şi denunţat.

Realitatea era însă mult mai perversă.

Deţinuţii care se credeau în sfîrşit liberi, după atîtea tratamente degradante, erau din nou reţinuţi cu un nou pretext şi expediaţi la temniţă fără nici o judecată! Li se arăta astfel că Securitatea nu le mai dădea drumul.

Senatorul Ticu Dumitrescu, care şi-a petrecut tinereţea în puşcărie, a avut timp să publice în anii 2000, înainte de a stinge, şase volume mari de mărturii şi documente. Povesteşte acolo *simulacrul eliberării sale, la 28 august 1953.*

„Cînd am ajuns şi eu în biroul respectiv, m-am trezit în faţa a doi indivizi, unul în civil şi altul în uniformă de securist. Erau dintre ofiţerii politici ai lagărului. Civilul a început să-mi facă teoria umanismului comunist. Apoi mi-a împins în faţă un formular tipizat, completat cu numele meu, ordonîndu-mi scurt: « Semnează aici! » M-am uitat lung la ei şi am lăsat jos, pe masă, tocul pe care mi-l puseseră în mînă, după care le-am spus foarte calm: « Mai întîi trebuie să citesc! » Parcă i-aş fi înjurat de mamă, aşa au reacţionat de violent. Eu însă am citit în fugă formularul respectiv. Era declaraţia-tip despre care auzisem şi prin care te angajai, pe propria-ţi răspundere, să nu spui nimănui pe unde ai fost şi ce-ai văzut. Apoi, pe un ton foarte calm, le-am spus că eu nu semnez o asemenea declaraţie.

Într-o clipă, m-au luat la pumni şi, lovindu-mă cu picioarele, m-au aruncat afară pe uşă, strigînd: « Aici ai să putrezeşti, banditule! »

A doua zi dimineaţa însă, cu biletul de eliberare şi foaia de drum CFR în mînă, aşteptam, între cele două porţi, eliberarea. Deci, ziceam eu, securiştii au rămas numai cu ameninţările.

Mulţi dintre prieteni, adunaţi pe platou, ne însoţeau cu privirile, iar dr. Traian Mihăilescu şi dr. Holban ne urmăreau din uşa infirmeriei.

Deodată însă îşi fac apariţia cei doi ofiţeri politici. Cel cu grad de locotenent-major mă întreabă ce căutam acolo. La răspunsul meu că mă eliberam, mi-a cerut biletul de eliberare. În clipa în care l-a avut în mînă, l-a rupt, strigîndu-mi: « Banditi ca tine nu se eliberează niciodată! » Şi, în acelaşi timp, prinzîndu-mă cu o mînă de ceafă, m-a aruncat, în văzul tuturor, în incinta « Porţii Albe »" [47].

Ei bine, acelaşi lucru i s-a întîmplat bietului Georges care totuşi s-a întors la el acasă! De mai mulţi ani mama sa i-a păstrat cu sfinţenie cîteva linguri de nescafé primit din Anglia pentru ca să-l poată degusta la ieşirea din închisoare. N-a avut parte nici măcar de această mică plăcere, căci nescaféul era mucegăit cu totul şi îngroşat...

Pe la mijlocul lunii august 1953, au venit să-l aresteze pentru a-l trimite spre sinistra temniţă de reeducare de la Piteşti. Motivul oficial: *Fost membru P.N.L.*, cum va fi specificat pe biletul de eliberare. Aceste trei cuvinte scrise cu mîna făceau cît toate anchetele. Se condamnau oamenii la detenţie nu pentru crime, nici pentru delicte şi nici pentru apartenenţa la partide fasciste ori extremiste, ci pentru fosta apartenenţă la Partidul Naţional Liberal, partidul Brătienilor [48], cei care au clădit România modernă prin muncă, onoare şi fericire.

Situată în plin cîmp la vreo sută de kilometri în nord-estul oraşului Bucureşti, această închisoare a Securităţii îşi începuse funcţia mîrşavă în 1949. Avea drept scop să vină de hac rezistenţei fizice şi morale a deţinuţilor politici. În primii ani de funcţionare era mai ales vorba despre tineri, mai ales studenţi. Se practicau în permanenţă toate formele imaginabile de tortură care amestecau măcelărirea, scatologia şi înjosirea. Loviturile cu bîta puteau să cadă oricînd şi oriunde se găseau deţinuţii.

Nicolschi la Piteşti

Ideea iniţială se datorează, se pare, lui Nicolschi şi lui Marin Jianu [49], care voiau să stoarcă mai multe informaţii de la deţinuţi decît la arestare, de vreme ce aceştia erau cu totul la cheremul lor. Prima fază a reeducării consta în *demascarea exteriorului*, adică în trădarea sub tortură a reţelelor, complicilor şi în mărturisirea crimelor, în general imaginare. A doua fază consta în *demascarea interiorului*, adică a funcţionarilor cu o oarecare milă sau a gardienilor cu o oarecare indulgenţă faţă de deţinut. A treia fază consta în *demascarea morală în public*. Trebuia

47 Constantin Ticu Dumitrescu, *op. cit.*, pp. 193-194.

48 „Familie din România care a dat mai mulţi oameni politici de prim-plan" (Dicţionarul Larousse). Doi dintre ei au murit în penitenciarul de la Sighet (rezervat elitei politice precomuniste): unchiul, Dinu Brătianu, şi nepotul, Gheorghe Brătianu, prietenul din copilărie al lui Georges. Un al treilea văr, Bebe Brătianu, a murit în urma detenţiei.

49 Marin Jianu, chiar acela care făcuse la 3 mai 1948, la Ministerul de Externe, un raport despre Georges, care şi-a ratat evadarea cu barca. Vezi Mircea Stănescu, http://mircea-stanescu.blogspot.com/2009/07/la-securitate-des-prisons-et-des-camps.html.

să-ţi denunţi părinţii, prietenii, să-ţi renegi eventual credinţa. Se cunosc mărturii de studenţi la teologie ori de preoţi ortodocşi care au fost obligaţi – fără putinţă de scăpare – să oficieze slujba pe bază de obscenităţi şi de scatologie. A patra etapă a *reeducării* consta în a deveni torţionar tu însuţi şi a aplica fazele reeducării prin tortură tovarăşilor de nefericire. Deţinuţii trăiau în camere de douăzeci de persoane şi în orice moment al zilei ori al nopţii vreo şase codeţinuţi puteau să-ţi cadă în cap la cel mai mic semnal al zbirilor.

Am avut numeroase mărturii ale intervenţiei directe a lui Nicolschi, de exemplu:

„Într-o dimineaţă, sîntem scoşi toţi bolnavii pe sală şi dezbrăcaţi la pielea goală, ca să ni se facă percheziţie. Era încă iarnă, frig, şi noi eram ţinuţi pe sală în picioarele goale, pentru percheziţia care se făcea foarte încet. Şedeam desculţi pe ciment, fără a ni se permite să luăm cel puţin o pereche de ciorapi. Frigul, frisoanele, făceau să-mi clănţăne dinţii în gură. La un moment dat, se aude mişcare pe sală, iar gardienii devin mai brutali, ţipă şi înjură spre a fi auziţi. În această atmosferă, apare, mîndru şi încruntat, generalul criminal Nicolschi, cu o privire plină de ură. Trece pe la fiecare, privindu-ne cu dispreţ şi răutate. Ajuns în dreptul meu, sanitarul, probabil pentru a demonstra că-şi face datoria, începe să mă prezinte, spunînd că am fost în stare foarte gravă, cu cangrenă la ambele picioare, apă la plămîni, otită şi că acum sînt în afară de orice pericol, datorită tratamentului primit. Nu l-a mai lăsat să continue, replicîndu-i aproape într-un urlet că nu trebuia să strice medicamentele pe nişte bandiţi, fiindcă acestea aparţin clasei muncitoare şi că singura favoare pe care o meritam noi este de a fi împuşcaţi cinci la un glonţ. Apoi, îndreptîndu-se spre mine şi arătîndu-mă cu degetul, a spus: « Un glonţ e prea scump pentru un bandit, ar trebui cinci la un glonţ »“ [50].

Născut în 1915 la Chişinău, în Basarabia ţaristă, micul Boris, fiul lui Aleksandr Grünberg [51], a devenit român în acelaşi timp cu Basarabia, apoi comunist. Devenit din nou sovietic în 1940 o dată cu ocuparea pămîntului său natal, a fost recrutat de N.K.V.D. Trimis ca spion sovietic în România în primăvara anului 1941, a fost imediat capturat şi închis sub numele de Nicolschi. Eliberat de Armata roşie la 28 august 1944, a devenit inspector în poliţia română, lucrînd pentru N.K.V.D. El a fost acela care s-a ocupat de două ori de călătoriile mareşalului deţinut Ion Antonescu între Moscova şi Bucureşti dus-întors. A negociat intrarea unui mare număr de legionari în partidul comunist român ai cărui aderenţi erau prea puţin numeroşi (*sic*) şi i-a băgat apoi la zdup. La 30 august 1948 a devenit director adjunct al D.G.S.P. (Direcţia Generală a Securităţii Poporului), altfel spus al Securităţii, conduse de Pantelei Bodnarenko, adică de

50 Neculai Popa, *loc. cit.*
51 Biografia lui Nicolschi în Marius Oprea, *op. cit.*, pp. 562-564.

generalul Pintilie. Din acea zi Nicolschi va fi în fruntea inițiativelor celor mai dezgustătoare ale Securității. Organizarea sistemului de reeducare de la Pitești i se datorează direct. A fost prins în valul de epurări pe care Gheorghiu-Dej l-a declanșat în 1952 împotriva competitorilor săi, profitînd de un acces de antisemitism al lui Stalin. Nicolschi a reușit să arunce răspunderea ororilor de la Pitești *mai sus* de el (ministrul adjunct Marin Jianu) și *sub* el (torționarul local Țurcanu [52]), în timp ce acuza Occidentul de provocare. De la director adjunct al Securității, Nicolschi a fost promovat secretar general al Ministerului de Interne. Un agent al N.K.V.D. nu este tratat ca un ministru obișnuit și, în orice caz, problema lui Gheorghiu-Dej era să-și elimine competitorii, nu agenții N.K.V.D. În locul adevăratului responsabil Nicolschi, în 1954 va fi împușcat Țurcanu și alți cîțiva figuranți, fără îndoială pentru a fi împiedicați să vorbească.

Nicolschi a fost de fapt un elev bun al practicilor staliniste. Ejov, șef al N.K.V.D., a fost împușcat de un pluton, după ce a executat ordinele lui Stalin; același Stalin a dat vina pe nemți pentru masacrele de la Katyń.

După *„căderea comunismului"* în România, Nicolschi și-a păstrat conștiința curată și a dat interviuri la televiziunea română, amintind că inchiziția a provocat mulți morți și multe torturi, fără ca religia catolică să sufere... Comunismul n-avea deci să pătimească din cauza a ceea ce s-a întîmplat la Pitești! Nicolschi a murit în patul său în anul 1992 [53], la vreo doi ani și ceva după faimoasa *„revoluție"* a domnului Iliescu, poate sinucis, cum își anunța temerea într-un interviu, însă fără să fi fost hărțuit cu adevărat.

Închisoarea de *reeducare* de la Pitești n-a fost așadar desființată, dar probabil că aspectele de bestialitate cele mai notorii dispăruseră în clipa cînd Georges a fost trimis acolo spre sfîrșitul lunii august 1953, cînd era condusă de locotenentul de Securitate Victor Savu.

Doamna Margueritte Nasta, născută Stoeanovici, comunică autorului pentru ediția românească următoarea scrisoare. Vezi și referința: http://www.luceafarul.net/fragmente-din-biografia-lui-nicu-a-stoeanovici-ultimul-boier-din-vlasinesti.

„După nouă luni de detenție la Fundulea, toată secția a fost trimisă la Pitești. Reproduc mai departe din memoriile tatii:

« Închisoarea de la Pitești, concepută de Armand Călinescu (fără să fi bănuit vreodată cărei folosințe avea să fie destinată), avea unul din regimurile cele mai severe. Celula în care stăteam noi, nouă persoane, avea patru paturi suprapuse cu cîte

52 Pentru Țurcanu, vezi, de exemplu, Mirel Bran, *La Roumanie vingt ans après – le chasseur de la Securitate* [*România după douăzeci de ani – vînătorul Securității*], Paris, Éditions du Cygne, 2009.

53 În Memorialul durerii, 11, Experimentul Pitești, 2006, îl putem vedea pe generalul Nicolschi, născut Boris Grünberg, imagini datorită cărora numeroase victime l-au recunoscut, însă prea tîrziu. http://www.youtube.com/watch?feature=endscreen&v=lgSsZ3KAmeQ&NR=1

doi în fiecare pat; a noua persoană dormea pe jos şi în fiecare seară ne schimbam cu rîndul. Fiind mai bătrîn eram eu şeful celulei, care era închisă şi se deschidea numai dimineaţa şi seara, cînd se venea la inspecţie. La inspecţie trebuia să dau raportul şi să semnalez dacă totul este în ordine şi nu s-a întîmplat nimic deosebit. În ogradă, la plimbare nu eram scoşi decît o dată la două săptămîni. În acest regim foarte strict şi sever am fost reţinut pînă la 25 aprilie 1954, cînd se împliniseră cei doi ani de detenţie. În fapt, ar fi trebuit să mi se dea drumul în 14 aprilie, dar toţi deţinuţii mai rămâneau „în plus". Am fost eliberat cu încă doi deţinuţi şi ni s-au dat două bilete de eliberare pe care scria: „Închisoarea Piteşti" („Internat de deţinuţi politici"). Ni s-au dat şi biletele de tren pentru Bucureşti, dar numai pe o distanţă de 100 km. Distanţa pînă la Bucureşti era de 105 km, aşa încît a trebuit să facem o chetă în gară... Din fericire, un călător m-a recunoscut şi ne-a dat la toţi diferenţa de bani şi, cum eu stăruiam să-i restitui suma, ne-a spus că e un dar care ni-l face el. Ajuns în Gara de Nord la Bucureşti, m-am dus la fiica mea Magda Mişu, care nu m-a recunoscut... Slăbisem cu aproape 30 de kg şi aveam picioarele goale în pantofi... Ea m-a luat drept cerşetor şi m-a rugat să trec prin spate, la bucătărie, să-mi dea ceva de mâncare. Remarcasem că ea era însărcinată şi nu doream s-o speriu, desvăluindu-mi identitatea; ţineam capul aplecat... »"

Fiica avocatului Stoeanovici precizează:

„Tatăl meu venise cu cîteva mesaje din închisoare dar, cum toţi cei care ieşeau se ştiau urmăriţi, era prudent şi nu vroia să ne dezvăluie nici nouă celor apropiaţi, aproape nimic. Ştiu că fusese cu G. M. Cantacuzino în celulă şi i-a transmis Doamnei Marieta Guetta, cu care s-a întîlnit la Lulu Nasta (mama lui Mihai, soţul meu), că Georges va ieşi curând – ceea ce s-a şi întâmplat."

Marina, cumnata lui Georges, nu mai putea. Nu mai putea să-i îngrijească pe cei doi fii ai săi, Constantin şi Mihai, şi să muncească. Pînă la începutul anului 1953 mama sa se ocupa de copii, în timp ce ea aducea bani în gospodărie (Costi, soţul său, era şi el în închisoare). Acum, cînd mama lor Lisbeth murise, Marina a cerut ajutor surorii sale Sanda din Anglia printr-o scrisoare din care spicuim:

„Nu ştiu posibilităţile tale. Poate ar contribui cu ceva mătuşa [54]*. Ca să fie eficace ajutorul, ar trebui să fie cît mai aproape de 60 de dolari şi să nu treacă de această sumă. Trebuie trimis prin Ordin de plată, Banca R.P.R., Banca de Stat, cu menţiunea exactă* – « ajutor sorei mele ».

Dacă trimiţi telegrafic, vine foarte repede. Te rog de asemenea, dacă poţi, să trimiţi la aceeaşi dată, aproximativ, ca să mă pot organiza cu cheltuielile pe 1 lună.

54 Mătuşa Yvonne Ghika-Comăneşti, născută Băleanu, sora mamei lor, Lisbeth Ştirbei. Mătuşa Yvonne a avut ideea cea bună şi posibilitatea să se instaleze în Elveţia înainte de a nu fi prea tîrziu.

Ştiu că nu-ţi place să scrii. E inutil să-mi răspunzi altfel decît material. Sentimentalitatea a rămas în urmă, cu tinereţea noastră şi obiceiurile învechite.

Te sărut cu drag. Trimit calde urări de fericire băiatului tău şi logodnicei sale.

Te rog spune şi mătuşei că o sărut din toată inima. Un gînd special de afectuos şi recunoscător bătrînei guvernante. Marina

Adresa mea: Strada Al. Popov 55, Raionul Gh. Gheorghiu-Dej, Bucureşti."

După ce a trebuit să suporte zece luni îndelungate de *reeducare* (*sic*), Georges a ieşit în sfîrşit la aer liber la 21 iunie 1954 [55].

55 Dacă dăm crezare Biletului său de liberare (pentru condamnaţi) nr. 428/953-1954, din 21 iunie 1954.

II
Moldova, tot ceea ce iubesc eu!

Cînd a ieşit din sinistra închisoare de la Piteşti, Georges a dat două adrese unde putea fi găsit: bulevardul 6 Martie nr. 24 [56], la fratele său, unde locuia şi mama sa, şi strada Dionisie Lupu, în garsoniera pe care a putut s-o păstreze pînă cînd a fost aruncat în închisoare. Nu ştia deci precis unde avea să se odihnească pentru a-şi reveni din cei şase ani de tortură, din care ieşea foarte slăbit şi cu o gambă schiloadă.

Pe biletul de eliberare al lui Georges din închisoarea de la Piteşti se putea de asemenea citi: „*Conform legilor în vigoare, susnumitul poate munci în întreprinderile de stat sau particulare.*" Asta îi dădea speranţa că va găsi de lucru.

Georges în funcţie la Monumentele istorice din Moldova

Duiliu Marcu era unul dintre puţinii prieteni încă în viaţă pe care putea conta Georges, pentru a-l ajuta să se pună pe picioare găsindu-i de lucru. Mai mare ca el cu 15 ani, l-a precedat pe Georges în toate etapele carierei, de la Beleartele din Paris pînă la urbanizarea din anii '30 şi responsabilitatea pavilionului românesc la expoziţia universală. Cum era un arhitect cu vază care prezida Uniunea arhitecţilor începînd din anul 1952, Duiliu Marcu l-a recomandat pe Georges ca inspector referent al monumentelor istorice din Moldova. Pînă atunci, Georges, care urma să aibă un salariu corect, s-a instalat la Bucureşti, dar nu la una dintre adresele pe care le-a indicat părăsind închisoarea de la Piteşti, ci la cumnata sa Marina, care n-avea nici un venit, avea doi copii în grijă şi în curînd soţul, deţinut eliberat şi fără lucru. Adresa sa din Bucureşti era de acum înainte: strada Alexandru Popov nr. 55.

Numai strada aceasta, care şi-a schimbat numele de şase ori în decursul unui veac, depune mărturie despre istoria tragică a României în secolul al XX-lea, pe care viaţa lui Georges o reprezintă atît de bine [57].

---

56 Emanuel, fratele lui Georges, nu a trebuit să se mute niciodată din apartamentul său, căci cei care îl ocupau erau numeroşi: familia sa cu doi copii, la care s-a adăugat bătrîna sa mamă, Marcela, văduva lui Nino, din primăvara anului 1948. Numai numele străzii s-a schimbat: bulevardul Elisabeta transformîndu-se în bulevardul 6 Martie, adică 6 Martie 1945, dată la care primul guvern prosovietic s-a instalat la Bucureşti, sub preşedinţia lui Groza, ca urmare a ameninţărilor lui Vîşinski, gauleiter sovietic în România, după ce a ocupat acelaşi post în Letonia.

57 Cînd s-a născut Georges, în *la Belle Époque*, strada avea o denumire neutră: *Fîntînii*. Atunci cînd România a avut un rege german, înainte de primul război mondial, ea s-a

Oricum, pentru a ajuta familia cumnatei sale lipsite de orice venit, Georges şi-a ales domiciliul la ea. Avea acolo o încăpere foarte luminoasă, dar trebuia în schimb să urce pe jos de fiecare dată 84 de scări, *„cît vîrsta pe care o împlinesc eu acum"*, îi scria mama sa în 1956, care venea să prînzească la fiul său de două ori pe săptămînă.

La sfîrşitul verii anului 1954, Georges a început, cu entuziasmul care îi mai rămînea, prima sa misiune în Moldova de Sus: repertorierea bisericilor de lemn tradiţionale care trebuiau deplasate pentru că se construia barajul de la Bicaz; lacul avea să înghită ulterior, pe 33 km^2, vreo douăzeci de sate de pe valea Bistriţei.

La Iaşi, Georges a căzut de la început într-o capcană. Şi-a ales domiciliul [58] la preotul ortodox Paul Mihail, care povesteşte în ce împrejurări [59].

„Într-o dimineaţă cu pîclă, rece şi semiîntuneric din toamna anului 1954, bate cineva la uşa locuinţei mele. Deschid şi un necunoscut cu voce semibaritonală se prezintă: arhitectul Cantacuzino, de la Monumentele istorice. Mare a fost surpriza şi bucuria mea, încît din străfundul capului, de undeva unde erau ascunse, au năvălit cuvintele: « Terasa de la Persepolis e scena cea mai mare a lumii... » [60] În picioare sta un bărbat înalt, slab, cu haine şterse, nas încovoiat şi ochi adînci. L-am poftit în odaie, cu vocea stinsă mi-a spus că e numit arhitect la Monumentele istorice şi că i s-a încredinţat Moldova. Acum vine să-şi ia postul în primire. Neştiind la cine ar putea găsi găzduire, Petre Năsturel i-a recomandat casa preotului Mihail, care citise cu mult interes una din scrierile sale.

L-am ospătat şi a dormit la mine următoarele trei zile. Avea cu el hîrtie chinezească din pai de orez pe care desena. A fost de a văzut casa din Hoiseşti [61], de lîngă Cotnari. Seara stăteam de vorbă. Povestea întîmplări şi mai ales făcea descrieri. A venit vorba despre cartea sa de călătorie în Orient. I-am spus că lipsea o hartă a localităţilor, hartă care ar fi de folos cititorului. A recunoscut această lipsă. I-a plăcut că am recitat fragmentar cîteva fraze din cartea lui. Pe exemplarul ce-l aveam a scris

numit *doctor Karl Lueger*, după numele primarului *austriac* al Vienei timpului. Cînd România a ieşit din primul război mondial, alături de Franţa victorioasă, strada a fost denumită *General Berthelot*, de la organizatorul *francez* al armatei române. A fost numele său în perioada interbelică. De la începutul ocupaţiei sovietice, după al doilea război mondial, ea s-a numit *Alexandru Popov*, de la inventatorul rus al antenei radio. După plecarea trupelor sovietice, strada a luat un nume neutru şi s-a chemat *Nuferilor*. După revoluţia de palat din 1989, strada a reluat un nume care aminteşte de *Franţa*, fiind din nou *General Berthelot*.

58 La recomandarea tînărului istoric Petre Năsturel, el însuşi informator, apoi colaborator al Securităţii, trimis după aceea la Paris pentru a se infiltra în emigraţie... Vezi Mihai Pelin, *Opisul emigraţiei politice*, Bucureşti, Editura Compania, 2002, p. 226.

59 Postfaţă de Paul Mihail la ediţia scrisorilor către Simon, [în] G. M. Cantacuzino, *Introducere la opera lui Vitruviu*, *op. cit.*, pp. 328-329.

60 G. M. Cantacuzino, *Pătrar de veghe*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1938, p. 12.

61 Rasă de pe faţa pămîntului încă din 1948.

următoarea dedicaţie: « Părintelui Paul Mihail, în amintirea întîlnirii noastre în Iaşi, care este toată România, precum Persanii spun că Isfahanul este jumătatea lumii. G. M. Cantacuzino 1954 ».

La despărţire i-am oferit flori pentru mama sa suferindă şi frumoasele mere de la Gorun."

Georges a început prin urmare să străbată Moldova în toate direcţiile. Se deplasa în maşini – adesea în camioane – de la Direcţia Monumentelor istorice, în loc să se deplaseze ca altădată în confortabila sa maşină americană condusă de fidelul său şofer, Ghiţă.

Accidentul... în tradiţia poştalionului moldovalah

Cine a călătorit cu şoferii administraţiei oficiale a României comuniste îşi aminteşte de felul brutal şi inconştient în care conduceau. În oraşe era mai bine să nu traversezi dacă una dintre aceste maşini se vedea la orizont, căci, de îndată ce te zărea pe domeniul său rezervat, accelera pentru a te sili să alergi la adăpost pe trotuar. În sate, găinile şi porcii, dar şi trecătorii (şi chiar şi pasagerii) nu aveau decît să se ţină bine, în afara razei acestor neciopliţi. Se pare că este vorba despre o veche tradiţie a poştalionului moldovalah [62].

Într-o zi din noiembrie 1954 – era deja frig, Georges mergea într-un camion spre o mănăstire fortificată din fundul unei vîlcele din dulcea Bucovină, mănăstirea cu ziduri pictate de la Suceviţa (sfîrşitul secolului al XVI-lea).

Cum acel şofer conducea fără nici o prudenţă, iar vîntul era glacial, Georges, care era în spatele camionului (de ce?) şi-a luat din buzunar o căciulă de lînă pentru a-şi proteja capul. Chiar în clipa în care Georges îşi trăgea pe cap căciula, şoferul a luat un viraj strîns cu prea mare viteză, proiectîndu-l astfel prin forţa centrifugă pe pasager afară din camion. Georges care nu se ţinea în acel moment a fost ejectat şi azvîrlit pe partea laterală a acelui drum plin de pietre, genunchiul gambei sale invalide a primit toată lovitura, dar tibia şi peroneul au fost de asemenea fracturate. A urlat pentru a-l opri pe şoferul nebun. De-abia îndrăznim să ne închipuim cum a fost călătoria de întoarcere la Iaşi, în acel camion, 200 km pe drumurile Moldovei de Nord. Fiind vorba evident despre un accident

62 Fiica profesorului Ştefan S. Gorovei de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi a fost astfel omorîtă de o maşină „oficială". Putem aminti că o prietenă a lui Georges, pianista Monique de La Bruchollerie în turneu la Bucureşti, şi-a pierdut uzul mîinilor într-un accident atunci cînd era pasagera uneia dintre aceste maşini oficiale etc. „*Surugiul, de îndată ce a scos nota do de sus, uită totul.* [...] *De acum înainte, vehiculul (« căruţa ») şi clientul nu sînt pentru el decît accesorii nedemne de atenţie. Trece peste toate fără socoteală. Şanţuri, rîpe, torente, mărăcini, nimic nu-l înspăimîntă, nimic nu-l opreşte.* [...] *Rupe o roată, căruţa se clatină, îşi pierde echilibrul, îşi azvîrle călătorul la zece paşi, îi frînge un umăr sau o coapsă şi nu-şi conteneşte deloc goana, sărind în toate direcţiile ca un balon elastic. Degeaba gemi, chemi în ajutor din adîncul bojocilor: în zadar, surugiul nu aude.*" (Stanislas Bellanger, *Le Keroutza*, 2 t., Paris, 1846, t. 2, pp. 7-8.)

de muncă, Direcţia Monumentelor istorice i-a plătit un loc la vagonul de dormit de la Iaşi la Bucureşti. A fost imediat spitalizat şi operat de cîteva ori... A avut parte de o flebită şi apoi de o pleurezie. A rămas astfel cinci luni în spital. În cele din urmă a fost salvat, i s-a salvat gamba stîngă, însă ea pierduse aproape 7 cm!

La sfîrşitul lunii martie 1955, Georges a intrat în sfîrşit în convalescenţă, pe strada Alexandru Popov nr. 55, în apartamentul de 3 camere locuit de 5 persoane, acela la care pentru a ajunge trebuia să urce 84 de trepte (4 etaje). Acela la care bătrîna sa mamă de 84 de ani, frîntă în două, suia de două ori pe săptămînă cele 84 de trepte pentru a veni să-şi vadă fiul schilodit.

A putut atunci, *după opt ani de tăcere*, să trimită o scrisoare demnă de acest nume familiei sale, engleze de acum înainte.

„11 aprilie

Dragă Sanda,

De cincisprezece zile, m-am întors din nou în apartamentul în care Marina, soţul şi copiii ei îmi restituie puţin din atmosfera vremurilor fericite ale casei noastre. Mi-am petrecut toată iarna la spital în urma unei fracturi la genunchi, provocată de un accident de camion. Acuma, ajutat cu două bastoane, învăţ din nou să merg. Am un concediu lung care îmi permite să pictez şi să citesc în voie.

Cîteva călătorii în Moldova, la Iaşi şi în Bucovina m-au pus din nou în contact cu peisajele mele preferate pe care le elaborez acum răbdător în încăperea vastă în care locuiesc şi care e şi un excelent atelier. Într-o lună sper să-mi reiau activitatea la direcţia Monumentelor istorice, unde lucrez din vara trecută. Am sectorul Moldova, adică tot ceea ce iubesc eu în domeniu. După cum vezi, am lăsat arhitectura deoparte. Ea a devenit pentru mine mai ales un subiect de reflecţie şi de studiu. Asta mi-e viaţa.

Cum o duci tu şi copiii? Mi-ar plăcea să am cîteva precizări despre voi toţi. Mai întîi tu: tot ce ştiu despre activitatea ta e atît de imprecis, ca şi despre Şerban şi Marie-Lyse. Doar cîteva fotografii, în general proaste, nimic despre imaginea voastră nu mi-a ajuns. Cel puţin pe tine te-am desenat cu precizie în mintea mea. Dar pe Marie-Lyse, care e astăzi domnişoară şi pe care am părăsit-o fetiţă mică, pe ea, mai ales, nu reuşesc să mi-o închipui. Pe Şerban totuşi reuşesc să-l reconstitui, căci de mic era bărbat. Dar Ann? Despre ea nu ştiu nimic, în afară de esenţial, că e fermecătoare. Însă pictorilor le plac detaliile şi aparenţele. Din acest motiv major şi hotărîtor, îţi cer fotografii bune, ale tale, inclusiv ale bebeluşei.

Dar ceea ce aş vrea să ştiu mai ales e ce fac Şerban, Marie-Lyse şi cu tine, aş vrea un punct solid pe care să-mi sprijin mintea, pentru a putea să trăiesc în gînd cu voi, căci fiinţele umane nu sunt abstracţiuni.

Ce-am făcut mai bine în viaţă în aceşti ultimi ani a fost să explorez lumea fără limite a memoriei. Dar calitatea imaginilor nu poate fi depăşită decît de prezenţă. Aştept aşadar imaginile tale aşteptînd prezenţa ta.

Te strîng foarte tare în braţe, ca şi pe Şerban şi pe Marie-Lyse,

Georges"

Scrisorile către Simon sau memoria mortului viu

Ne amintim că fără alt motiv decît cel de a alimenta sadismul brutelor inculte care au pus stăpînire pe ţară, lui Georges i-au fost aplicate la penitenciarul din Aiud nouă luni de Zarcă. Această clădire din secolul al XIX-lea, umedă şi întunecoasă, nu era formată decît din celule, celule în care nu puteai să stai nici în picioare, nici lungit şi în care nu intra lumina zilei.

Atunci Georges, pentru a nu-şi pierde minţile, pentru a şi le ocupa în timpul miilor de ore de suferinţă petrecute înţepenit în întuneric, a făcut apel la memorie de unde a reuşit să extragă toate amintirile copilăriei sale sensibile, ale adolescenţei vesele, ale începuturilor sale profesionale, strălucite, ale călătoriilor minunate... pe scurt, ale clipelor sale fericite şi, mai presus de orice, ale peisajelor sale preferate.

Fiind acum în convalescenţă, în repaus forţat, din cauza gambei sale mutilate de două ori şi imobilizat în susul celor 84 de trepte de acces la apartamentul în care era găzduit, Georges a profitat pentru a aşterne pe hîrtie – de această dată în româneşte – impresiile şi amintirile pe care le avea din anii îngrozitori petrecuţi în temniţele româneşti, mai ales în Zarcă. Aceasta a luat forma *Scrisorilor către Simon*, Simon Bayer fiind un prieten de dinaintea regimentului şi care, în afară de aceasta, a făcut primul război mondial împreună cu el.

Nu se ştie dacă Simon a primit cîndva vreuna dintre aceste scrisori, de vreme ce Marie-Lyse, fiica lui Georges, posedă originalele găsite într-o chilie monahală din Iaşi. Este sigur că textul a fost *securizat* fără ca el să ştie...

„Noi avem mai multe amintiri decît credem. Nu le simţim însă prezenţa decît atît cît trebuie liniarei scurgeri a vieţii, care e, înainte de toate, obişnuinţă şi automatism vegetativ. De aceea, călătoriile, bolile sau orice evenimente care creează discontinuitate în desfăşurarea devenirii sunt un stimulent al memoriei, prin redarea unui mai acut simţ al timpului. [...] *Ce vreau? Şi această întrebare mi-am pus-o de-abia acum cînd prezentul meu era gol sau, mai bine zis, ca o cădere continuă, în care singură, din timp în timp, doar suferinţa fizică mă face atent la realitatea acestui prezent. Atunci de-abia lumea memoriei mi-a apărut în toată imensitatea mişcărilor sale.*

Îţi aduci aminte de acea dimineaţă a tinereţei noastre, cînd viaţa ni se înfăţişa ca o priveliştе încîntătoare? Terminaserăm liceul. Pe atuncea memoria noastră de

adolescenţi era irizată de toate nuanţele unei copilării fericite. În acea clipă, cînd totul era încă posibil, eram liberi cum nu mai aveam să fim niciodată. Şi totuşi, tendinţele încă neaparente şi poate nici mărturisite porniseră a-şi face drumul. Vroiam să trăim frumos şi pentru frumuseţe. [Şi atunci a izbucnit primul război mondial...]

Dar ceea ce domina toate sentimentele mele şi îmi luminează astăzi încă amintirile era o încîntare, un entuziasm faţă de natură şi de manifestaţiile sale. Descoperirea unui peisagiu, schimbarea anotimpurilor, florile şi, mai ales, copacii acţionau asupra mea aşa cum avea s-o facă mai tîrziu muzica, provocînd în mine un sonor optimism. [...]

Într-o iarnă, plimbările mele în cele două grădini [grădina botanică şi grădina Belvedere din Viena, în Austria] *au fost întrerupte printr-o călătorie care a fost şi prima de care mi-aduc aminte.*

Nu mai ştiu cît timp trenul trecu prin munţi şi păduri, pe malul unor lacuri, alături de oraşe, cu scurte opriri, gonind mereu. [...]

A doua zi am sosit într-un oraş însorit. Atunci am cunoscut dintîi miresmele ţărilor calde şi beţia luminii. Am văzut corăbii pornind şi am simţit, pentru prima oară, dorul plecării. Pe terasele lor zidite pe stînci sau pierdute în mari grădini veşnic înverzite, casele sclipeau la soare. Văzduhul era plin de fluturi, de albine şi de păsări. Şi umbrele erau colorate. Iar la capătul străzilor, aleilor de palmieri sau de chiparoşi, peste balustradele de piatră, din ferestre sau de pe balcoane, se zărea mereu reînnoitul spectacol al mării. [Marea Adriatică] [63]

La capătul unui golf natural, pe plaja căruia erau trase bărci de pescari şi se uscau năvoade, se ridica un mic cap stîncos încoronat de o pădure de oleandri şi pătruns de fiorduri minuscule prin care se furişa marea. Acolo mă jucam, şi jocul meu era să nu fac nimic. Rămîneam trîntit pe burtă ca să urmăresc năvala valurilor printre stînci, trîntit pe spate ca să privesc cerul prin ramurile de oleandri, priveam ceasuri întregi o şopîrlă care se încălzea la soare sau, în zilele cînd apa era liniştită, o stea de mare peste care trecea cîteodată, ca o săgeată, un peşte grăbit sau, ascultînd vîntul trecînd prin ierburi uscate sau, nici măcar, atît. Dar tot acolo mă gîndeam la Simbad. Şi atuncea încetam a mai privi şi a mai auzi. Timpul iarăşi năvălea în mine ca marea în fiordurile stîncoase, trezindu-mă cu mii de ecouri. Mă întorceam printre ceilalţi fără a le povesti descoperirile mele şi, mai ales, fără a mărturisi vreodată ceea ce nici nu puteam explica atunci, şi de-abia ţi-o spun astăzi, nostalgia mea a lenei, care nu e poate altceva decît dorul paradisului pierdut pe care, fiecare din nou, îl poartă întrucîtva în el. « Îţi vei cîştiga hrana la sudoarea frunţii tale ». Dar fruntea nu e

63 Prima scrisoare către Simon, 15-16 mai 1955, *op. cit.*, pp. 194-195. Georges se gîndea bineînţeles la detenţie, dar nici nu era vorba să atingă această problemă atunci cînd scria aceste rînduri în 1955.

făcută ca să asude, nici capul să se plece. De ce oare, atuncea, această pedeapsă? De ce? [...]

Precum civilizaţiile în decursul istoriei ne apar veşnic ameninţate, aşa şi cu noi. Nimic nu e mai plăpînd decît armonia şi corolarul ei: frumuseţea, mereu contestată, mereu în pericol de a se întuneca. Omul are în el atîtea posibilităţi de distrugere, şi germenii morţii sunt mereu în noi. [...]

Dar acum mă întorc în pădurea mea de oleandri, să reiau firul vechilor visări. Multe deşerturi au fost trecute şi multe insule cercetate. Iar cînd mă voi scula să privesc din nou, poate că mă va aştepta pe plajă, ca altădată, Simbad Marinarul" [64].

„În casa aceea de la Hoişeşti, atît de luminoasă, am avut totuşi prima mea spaimă. Într-o după-masă, cînd mai toţi se retraseră în camerele lor, rămăsesem singur într-un salonaş prin ale cărui ferestre deschise se auzea foşnetul plopilor şi glasul fîntînii. Mama cînta la pian.

Eram aşezat pe un divan, în spatele ei. Am adormit probabil, şi visul meu, pe nesimţite, continua realitatea. Deodată mama se opri din cîntat şi se întoarse spre mine. Dar în locul frumosului ei obraz, sub părul bogat şi negru, două orbite pline de noapte mă priveau, pe cînd gura fără buze şi faţa fără obraji rînjea cu toţi dinţii descoperiţi. M-am trezit ţipînd. Speriată, mama, care într-adevăr, încetase să cînte şi se apropiase de fereastră, mă luă în braţe pentru a mă linişti. Strigasem atît de tare, încît toţi ieşiseră din camerele lor, crezînd că mi se întîmplase cine ştie ce. Aşa şi fusese. Visul acela m-a urmărit ani mulţi, de-a rîndul. A fost prima mea viziune a morţii, cu atît mai greu de suportat că parodiase însăşi înfăţişarea mamei, parcă ar fi vrut să-mi ameninţe încrederea în cel mai vital adăpost al meu. Mult timp după aceea, nu mai cutezam s-o privesc pe mama cîntînd la pian, şi însuşi auzul gamelor mă făcea să mă cutremur. [...]

După descoperirea mării, cunoscusem vasta şi luminoasa nostalgie a Moldovei. [...]

Poezia Moldovei, ca şi cea a mării au fost în tot cursul vieţii mele izvoare darnice, care s-au răspîndit în memoria mea, creînd o clipă aparte a vieţii mele lăuntrice. Dar disciplina legilor estetice occidentale mi-a făurit idealul, precizînd sensul năzuinţelor mele, dîndu-mi totodată o coeziune şi o unitate spirituală, care fac să iubesc astăzi cu o egală pasiune ceea ce iubisem ca copil.

N-am pierdut în drum iluzii şi n-am părăsit nici primele visuri. De aceea îţi spuneam că am fost şi am rămas un om fericit" [65].

---

64 Scrisoarea a doua către Simon, 9 iunie 1955, *ibid.*, pp. 209-211.

65 Scrisoarea a III-a către Simon, 26 iunie 1955, *ibid.*, pp. 220-221. Cu alte cuvinte, toate chinurile suportate de Georges timp de mai mulţi ani aveau mai puţină influenţă asupra acestui *suflet vrăjit*, care putea evada spre imaginile coastei dalmate din Marea Adriatică ori spre cele ale dealurilor Moldovei...

„Nu sunt român, fiindcă m-am născut român; dar fiindcă, fiind încă copil, am ales în deplină libertate România *ca o temă de cugetare, de evlavie şi de dragoste. Această* România *e cu totul altceva decît aceea care există, şi mai ales decît cea de azi. Descoperind foarte vremelnic că nicăieri umbrele copacilor nu erau mai albastre, în lumina de septembrie, decît în Moldova, că perspectivele zidurilor şi turlelor Iaşilor corespundeau cu o anumită armonie, pe care n-am găsit-o într-altă parte, că omenia românească, cînd nu e întunecată de o falsă educaţie, dă peisajului românesc şi vieţii, pe care o cuprinde, o nobleţe neîntîlnită aiurea; că limba românească e un mod de expresie plin de posibilităţi nebănuite, şi inteligenţa artistică a românului, un potenţial imens de viitoare înfăptuiri în domeniul frumosului; considerînd toate acestea, m-am simţit român* [...]." [66]

Realitatea este că războaiele mondiale plus cincizeci de ani de comunism au transformat România patriarhală a copilăriei din *la Belle Époque* a lui Georges în cea a terorii – mai întîi legionare, apoi mai ales comuniste –, apoi în cea a delaţiunii, a şmecheriei şi în sfîrşit a corupţiei generalizate a ţării actuale. Singura reţea de solidaritate este astăzi cea a nomenclaturii (foşti securişti şi foşti demnitari reconvertiţi în politicieni şi oameni de afaceri). Această solidaritate a fost transmisă copiilor (care devin politicieni ori şefi de întreprindere după ce au căpătat o spoială occidentală) şi prietenilor (care obţin favoruri prin pile), transformîndu-se astfel în aliaţii lor.

Însă această solidaritate a nomenclaturii nu se întinde asupra restului societăţii, care se găseşte astfel strînsă într-o plasă invizibilă şi jefuită de corupţia generalizată.

„Dar nu numai pentru aceasta", continuă scrisoarea către Simon din 19 august 1955. *„Ţară de mare farmec şi de puţine virtuţi, în care se găsesc cîteodată eroi, dar nu sfinţi, nici filozofi, în care lumea moare uşor fără a şti să trăiască, gîndeşte pripit, fiind anarhică pentru tot ceea ce o depăşeşte, şi conservatoare pentru ceea ce e dominat de ea, terfelindu-şi tradiţiile şi ironizîndu-şi credinţa, exagerată în critici ca şi în admiraţii, nesigură în mersul ei lipsit de ideal ori cugetare: România"* [67].

Greşeala lui Georges a fost totală şi tragică. Una este să iubeşti peisajele româneşti (distruse de atunci de două războaie mondiale, de comunism şi de urmările sale). Alta este să ai de a face cu o societate care a fost colonizată şi menţinută subdezvoltată, rînd pe rînd de turci timp de cinci secole, de ruşi timp de cîteva decenii, apoi de sovietici timp de o jumătate de secol. În alegerile sale Georges a neglijat pur şi simplu acele imperii care nu se interesau decît de un singur lucru, bogăţiile unei ţări mici şi fermecătoare pe care cu vremea au

66 Scrisoarea a IV-a către Simon, 19 august 1955, *ibid.*, p. 226. Toate acestea sînt depăşite desigur, de vreme ce ansamblul populaţiei a primit timp de cincizeci de ani „falsa educaţie" menţionată de Georges.

67 *Loc. cit.*

jefuit-o de orice calitate (şi de farmec) pentru a-i acapara mai bine bogăţiile. În secolul al XXI-lea, locuitorii României, mai puţin filozofi, au înţeles lecţia capitalismului sălbatic actual pentru care sînt foarte bine pregătiţi: să nimiceşti, să ruinezi tot ce se poate, pentru a te îmbogăţi şi a profita de această viaţă scurtă (*enjoy*). Şi aceasta cu atît mai mult cu cît securiştii au acaparat posturile de comandă în justiţie, industrie şi afaceri, împiedicînd orice reformă a unei ţări deformate de obiceiurile moştenite de la comunism.

„*Într-o zi de mare vînt* [la Montreux, pe la 1904], *am fost scos la plimbare. Era mare vînt şi mare frig, şi totuşi soare. Şi toate erau strîmbe în ziua aceea. Feţele oamenilor erau strîmbate de ger, şi cerul era brăzdat de lungi fîşii strîmbe, şi umbrele tăioase strîmbau perspectiva străzii, care-şi pierduse obişnuita înfăţişare. Sunetele se spărgeau de duritatea luminii. Totul era straniu şi neliniştitor, parcă trebuia să se întîmple ceva, ceva care avea să schimbe pentru întotdeauna aspectul lucrurilor. Pe urmă, nori negri acoperiră cerul, tîrînd noaptea după ei. Cînd se aprinseră primele felinare, vîntul se linişti odată cu mine. Ce erau oare acele puteri capabile să schimbe înfăţişarea lucrurilor şi, pe neaşteptate, să dea simplei şi obişnuitei realităţi înfăţişări de catastrofe, aprinzînd incendii în cer şi aruncînd umbre grele în mijlocul străzii? În grădini astfel de lucruri nu se întîmplă niciodată. Totul în ele se făcea frumuseţe, chiar şi vîntul.* [...]

Nu trebuia s-o mai revăd [pe bunica sa, născută Valentine de Caraman-Chimay [68]]. *Dar întîlnirii de atunci s-au adăugat toate cîte le-am aflat mai pe urmă, astfel că în memoria mea, domeniul ei n-a făcut decît să se întindă. Nu mult după moartea ei, am visat-o. Eram cu dînsa în faţa grilei unui parc. Ea scoase dintr-un săculeţ de dantele o cheie mică şi cizelată ca un juvaer, deschise o portiţă, zicîndu-mi: « Du-te, te plimbă şi priveşte! » Acest parc a fost Franţa.*

În el m-am plimbat multă vreme, dar mai tîrziu. Într-o zi de toamnă am văzut Menars [69], deasupra Loirei, pe înaltele şi lungile sale terase. Într-o noapte cu lună am ajuns în faţa turnului Constance, la Aigues-Mortes [70]. Am cutreierat Camargua şi am poposit în grădinile Nîmei. Am umblat pe drumurile cretoase ale Provenţei, am văzut Chartres, Burgundia şi Reims. Versailles devenise grădina mea personală. De cîte ori n-am aşteptat toamna pe treptele marelui Trianon. Iarna urmăream vocea vîntului în alei străjuite de svelte statui.

Iar mai tîrziu, în închisoare, am locuit îndelungată vreme în oraşele ideale ale lui Claude Lorrain, reluînd pe îndelete nesfîrşite plimbări pe străzi cu nobile arhitecturi,

68 Valentine de Caraman-Chimay a murit chiar după începutul primului război mondial, la 25 august 1914; este înmormîntată la Mogoşoaia, în pămînt românesc.

69 Castelul Menars a aparţinut Valentinei de Caraman-Chimay, bunica lui Georges.

70 Turn ridicat în 1242 de Ludovic cel Sfînt, pentru a apăra portul şi cetatea. Ludovic al XIV-lea, după ce a anulat Edictul de la Nantes în 1685, a închis în acel turn tinere protestante, de la vîrsta de 14 ani, confiscîndu-le averile.

la capătul cărora întîlneam mereu marea: « homme libre, toujours tu chériras la mer » [71].

Şi în toate aceste peregrinări, bunica aceea îmi fu călăuză. Creştea în mine cum cresc catedralele pe străzile ceţoase ale Franţei. Dintre stafiile care m-au locuit a fost cea mai imperativă. Adesea, cînd eram printre oameni, îi auzeam vocea: « à la rigueur n'ayez pas de cœur, mais je vous en supplie, ayez des manières » [în cel mai rău caz, dacă n-ai inimă, te rog să ai maniere]. *Tot frecventînd-o retrospectiv mi-am dat seama că nu cei pe care îi iubeşti sunt necesarmente cei care te influenţează. Din viaţa soţului ei am contractat o nevindecabilă afinitate pentru aventurile militare. Dar cînd coboram treptele temniţelor diverse pe care le-am frecventat, tot dînsa îmi şoptea: « honneur d'abord »* [onoarea înainte de toate]" [72].

Începînd din luna mai 1955 Georges a umplut, în repausul său forţat, vreo şaizeci de pagini mari scrise de mînă, cu amintirile pe care şi le rememora, pentru a evita scufundarea în neantul celulelor. Răspunsul la scrisoarea sa din 11 aprilie a călătorit în acest timp din Anglia pînă în ţară, sosind, în sfîrşit, la începutul lunii august. N-am putut găsi scrisoarea Sandei, însă judecînd după conţinutul răspunsului pe care l-a dat imediat Georges, această scrisoare era lungă şi bogată în detalii.

„Bucureşti, 11 august 1955

Draga mea,

Scrisoarea ta mi-a procurat multă bucurie şi lungi zile de fericire. Am citit-o şi recitit-o de nenumărate ori. Acuma vă pot înţelege viaţa. Detaliile pe care mi le dai despre copii n-au făcut decît să confirme ceea ce am visat atîţia ani.

Ceea ce-mi spui despre fiecare dintre ei mă încîntă. În primul rînd sunt mîndru şi fericit că Şerban a avut şi el norocul să se însoare cu o femeie de calitate, ca a mea."

Într-adevăr Şerban s-a căsătorit la 29 ianuarie 1954, în timp ce Georges era la închisoarea din Piteşti [73]. Căsătoria lui Şerban cu Ann Trafford, pe care a cunoscut-o în Roussillon la Banyuls, a avut loc în Brompton Oratory, o mare biserică catolică din South Kensington la Londra, cu mulţi invitaţi dintre care, din partea românească, Marta Bibescu, Matila Ghyka, Viorel şi Ileana Tilea.

„Sunt de asemenea mulţumit despre ce-mi spui despre cariera lui. Descrierea pe care o faci Mariei-Lyse m-a încîntat şi liniştit, căci din partea familiei mele erau cîteva persoane antipatice în antecedente. Să fie drăguţă, să fie bine făcută şi să aibă talent e într-adevăr foarte mult.

---

71 „Omule liber, vei îndrăgi întotdeauna marea." (Primul vers din poemul „Omul şi marea" de Charles Baudelaire.)

72 Scrisoarea a V-a către Simon, 20 septembrie 1955, *op. cit.*, pp. 231-239.

73 *„Piteşti, actul de barbarie cel mai îngrozitor al lumii contemporane"*, va scrie Aleksandr Soljeniţîn, care a primit premiul Nobel pentru literatură în 1970, pentru descrierea gulagului stalinist.

Cît despre Ann, ea e într-adevăr aşa cum am văzut-o într-un vis de acuma optsprezece luni: se făcea atuncea că eram chemat la vorbitor anunţîndu-mi-se vizita ta. Te-am zărit în spatiile gratiilor cu o tînără lîngă tine, aşa cum mi-ai descris-o în scrisoare. Mi-ai spus: « Iată o statuie pe care Şerban a furat-o din pridvorul unei catedrale » [74]*; Ann a început să rîdă, iar eu m-am trezit. Să nu rîzi de mine... Ştii, deţinuţii visează mult. Uneori e singurul lucru pe care-l fac.*

După cîte îmi spui, Ilinca [prima nepoată a lui Georges, fiica fiului său] *e o fetiţă fermecătoare, cam ca Marie-Lyse aşa cum mi-o amintesc eu cînd mergeam la mare, cînd o luam în braţe pentru a înfrunta valurile care o amuzau şi o speriau în acelaşi timp.*

Am revăzut plajele acelea, pe care am cunoscut zile strălucitoare de fericire, în împrejurări foarte stranii. Era acum cîţiva ani, cînd eram despărţit de lumea celor vii. Îţi aminteşti despre călătoria noastră în Peloponez? Într-o zi am trecut pe lîngă Mantineea. Nişte femei spărgeau pietre de-a lungul drumului. Mă revoltam atuncea că un asemenea lucru e posibil, fără să-mi dau seama că era poate o prevestire. M-am gîndit adeseori la acea călătorie, la acea zi, la tine, la fericirea noastră de atuncea, cînd am făcut o iarnă întreagă munca acelor femei. Am mai făcut şi multe alte munci. Însă foarte mulţi ani n-am făcut absolut nimic.

Dar prezenţa ta în mine a fost atît de puternică încît am trăit. Fără scrisori şi fără veşti sfîrşeşti prin a dobîndi o intuiţie care suprimă zidurile, distanţele şi anii, care creează o realitate interioară şi şterge prezentul absurd şi inuman.

Acuma trăiesc de paisprezece luni cu mica familie a Marinei.

Locuim la etajul IV într-o casă construită foarte prost, dar cu o vedere frumoasă, o terasă cu flori, multă lumină şi puţine mobile. Marina m-a instalat într-o încăpere mare care serveşte uneori ca salon şi sufragerie, dar care e mai ales un atelier foarte apreciabil. Trăiesc de cîteva luni în această încăpere, aproape fără să ies, căci în noiembrie trecut [1954] *mi-am zdrobit genunchiul, am fost operat, apoi am făcut patru luni de spital, apoi o pleurezie şi o flebită. Acuma încep din nou să învăţ să merg, dar deocamdată cu două bastoane. Piciorul care a suportat înainte de asta mai multe operaţii, pentru o cangrenă contractată din cauza unei răni primite de pe vremea cînd munceam într-o carieră de piatră, a rămas puţin mai scurt şi uşor strîmb. Dar cum nu sunt balerină n-are importanţă. Medicii afirmă că am să merg normal în cele din urmă... Tocmai am petrecut trei săptămîni la Techirghiol ca să fac o cură de nămol. Am fost musafirul patriarhului şi am locuit în vila sa, ceea ce mi-a dat prilejul unei şederi foarte plăcute.*

Datorită acestui accident, am avut mult timp liber pentru mine. Am putut reflecta, visa şi mai ales citi, ceea ce mi-a fost interzis multă vreme. De cînd m-am întors acasă am pictat mult. Intenţia mea era să-ţi vorbesc mai ales despre cei care

74 Ann Trafford face parte dintr-o foarte veche familie de aristocraţi catolici englezi.

mă înconjoară, dar văd că nu vorbesc decît despre mine. Dar cui să-i vorbesc despre acest subiect, dacă nu ţie? Cu toate acestea nu mă simt îmbătrînind, iar solidul meu optimism e nezdruncinat. De mulţi ani trăiesc mai ales în mine şi, în acea viaţă, te întîlnesc pretutindeni. Din tot ce mi s-a întîmplat, plecarea ta şi absenţa ta rămîn cea mai mare încercare. În cursul acestor lungi ani am fost împărţit între satisfacţia de a te şti cu copiii noştri şi regretul sfîşietor al absenţei tale. Raţiunea sfîrşeşte întotdeauna prin a mă convinge că noi am avut dreptate. Dar chiar absentă, îmi dai multă fericire. Deşi am imaginaţia foarte vie în privinţa ta şi a copiilor, aştept cu nerăbdare fotografiile pentru a şti sigur cum arată cei pe care i-am cunoscut şi a-i vedea în sfîrşit pe cei pe care nu-i cunosc încă."

Zestrea Mariei-Lyse

Georges a înţeles că scumpa sa Marie-Lyse era deja o domnişoară frumoasă de 24 de ani, care nu va întîrzia să se logodească în curînd. Pentru a-i face o zestre, a avut o idee încîntătoare pe care i-a explicat-o soţiei sale [75]:

„*De cînd ne-am despărţit* [1940], *am făcut peste 300 de schiţe şi acuarele, în genul acelora din călătoria noastră în Persia. Spune-i Mariei-Lyse că le-am pus deoparte pentru ea. E, din păcate, singura dotă pe care i-o voi putea oferi. Va valora totuşi suficient pentru ca vînzîndu-le să-şi facă nişte rochii. Spune-i lui Şerban că mai am pentru el multe cărţi frumoase.*"

La sfîrşitul secolului al XX-lea, multă vreme după moartea lui Georges, o parte dintre aceste acuarele destinate Mariei-Lyse va fi găsită în România din întîmplare, în fundul unui dulap metalic uitat. O altă parte a fost găsită într-un fond al Bibliotecii Centrale Universitare din Iaşi la care nimeni nu mai umblase de cîteva decenii.

Acelea făcute pe cînd Georges era corespondent de război în U.R.S.S. provin din vechiul dulap metalic care a scăpat evident de investigaţiile sovieticilor şi ale Securităţii. Acuarelele din Crimeea sînt vesele şi strălucitoare; în august 1943 războiul se terminase victorios de mai bine de un an. Se văd chiparoşi, biserici, o moschee, cîteodată cocoţate ori arătînd o deschizătură în stîncă ducînd la Mangop, fosta capitală a goţilor. Dimpotrivă, cele făcute la Stalingrad în septembrie 1942 sînt sinistre: o izbă de lemn, păzită de un soldat, cu un oraş cenuşiu în arierplan, de unde vine un mare fum negru desfăşurat de vînt; a doua acuarelă reprezintă schelete de imobile cu uşile şi ferestrele căscate, cu fumul care scapă în plan secund. Acuarelele din Kuban sînt şi ele sclipitoare, dar cu atmosfere amestecate. Sînt peisaje splendide cu vedere spre Marea Neagră, dinspre falezele sau stîncile care stau înclinate; însă multe ferestre ale palatelor ori caselor sînt nişte găuri negre; cîteva izbe au culori elegante cu arbori înfrunziţi, dar în alte

75 Scrisoarea lui Georges către soţia sa Sanda, 11 august 1955.

peisaje arborii sînt răsuciţi şi uscaţi. Totul depinde de momentul în care Georges a văzut aceste locuri, înainte sau după trecerea războiului...

Acuarelele din Moldova [76] au fost ascunse la Biblioteca Universitară din Iaşi [77]. Ceea ce le-a salvat probabil. În această sută de acuarele ale naturii moldoveneşti, se găsesc şi tablouri foarte contrastate. Cele mai *somptuoase*, cele mai abundente în verdeaţă şi în culori frumoase sînt incontestabil tablourile reprezentînd mănăstirile şi bisericile cîmpiei moldoveneşti. Este cazul mănăstirii Agapia, cu o clopotniţă care apare pe cerul albastru între doi arbori care îşi împletesc ramurile şi frunzişul verde strălucitor; o înşiruire de acoperişuri ajunge la zidul de incintă al mănăstirii. În prim-plan, o măicuţă în rasă de postav îi dă ocol bătînd toaca; umbrei sale, care se desprinde pe iarba verde, i s-a dat aspectul unui înger. Tot atît de somptuoase sînt cele cinci acuarele închinate mănăstirii Slatina ori cele trei acuarele care pun în evidenţă vegetaţia minunată a mănăstirii Secu. Vegetaţia de toamnă în Carpaţii Moldovei este o frumuseţe: tonuri galbene, portocalii, brune, verde de culoarea brazilor, verde deschis sau crud, culori pe care Georges le foloseşte de minune pentru a zugrăvi mănăstirea Neamţ toamna şi chiliile de lemn cenuşiu ale măicuţelor, cu siluetele ghicite în negru.

Din contra, sînt cîteva acuarele *lugubre* reprezentînd mai ales scene urbane. Palatul Culturii din Iaşi, desenat din faţă la o oarecare distanţă, cu silueta sa neogotică albăstruie apare deasupra unei alei mărginite de frumoşi copaci ocru, pe un fundal de dealuri care se înşiruie în albastru-cenuşiu. Acelaşi palat, văzut din spate cu mult mai aproape într-un alt tablou, este lugubru; în prim-plan, un copac negru, uscat, parcă răsucit de durere, stă aplecat peste cele două case cenuşii din plan secund, cu deschizături negre, ca nişte orbite goale; în al treilea plan, se zăresc acoperişurile turnului-donjon sprijinit de ornamentele piramidale ale Palatului Culturii. Simbolul acelor două acuarele este limpede: *aparenţa* şi

76 Marie-Lyse Ruhemann, fiica lui Georges, căreia aceste acuarele i-au fost lăsate moştenire de tatăl său, i-a cerut domnului Dan S. Stoica de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi să le editeze, ceea ce a fost făcut într-un volum trilingv: *Moldavie... tout ce que j'aime – 99 de acuarele de George Matei Cantacuzino*, Iaşi, Editura Printco, 2006, cu o prefaţă de Şerban Cantacuzino şi Marie-Lyse Cantacuzino-Ruhemann şi o notă asupra ediţiei de Dan S. Stoica.

77 Lăcrămioara Chihaia, „99 de acuarele de G. M. Cantacuzino în colecţiile B.C.U. din Iaşi", [in] BIBLOS, 5/ 1997, pp. 8-10, articol reluat şi amplificat de Dan S. Stoica şi Laura Guţanu, „Acuarelele lui George Matei Cantacuzino", [in] BIBLOS, 16/ 2004, pp. 12-15. Autorii ambelor articole greşesc crezînd că G.M.C. ar fi donat cele 99 de acuarele Bibliotecii Centrale Universitare din Iaşi; el spune explicit într-o scrisoare care oferea albumul său despre banca Chrissoveloni: *„În ceea ce priveşte seria de acuarele şi schiţe din Iaşi şi Moldova, n-am izbutit să fac cuvenita selecţie.* [...] *Vă promit însă că în cursul acestei toamne o voi face şi pe aceasta."* [Pentru a v-o da, se subînţelege.] Cum Georges a murit la 40 de zile după ce-a scris donaţia albumului printr-o doamnă Seulescu, aceasta a alăturat cele 99 acuarele găsite după moartea sa în chilia sa, închipuindu-şi (cu bună credinţă) că erau destinate Bibliotecii Centrale Universitare din Iaşi, pe cînd ele erau deja lăsate moştenire Mariei-Lyse, iar Georges nu a avut încă timp să le trieze pe celelalte la Bucureşti, unde n-a mai mers.